

GR.DROPOUTS

- ett projekt för att motverka utanförskap

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

**PEDAGOGISKT
CENTRUM**

 Utbildning

© Göteborgsregionens kommunalförbund – GR Utbildning, 2013

ISBN: 978-91-637-4223-1

Göteborgsregionens kommunalförbund www.grkom.se

Pedagogiskt Centrum www.pedagogisktcentrum.se

GR Drop Outs – ett projekt för att motverka utanförskap

Redaktör Kristina Modigh

Forskningsöversikt Anna Liljeström

Textgranskning Lisa Sipari

Layout Carolina Dahlberg

Följande personer från GR Drop Outs har varit involverade i bokprojektet:

Ulrik Fostvedt

Johan Borvén

Åsa Nilsson

Natalie Lindqvist

Fredrik Åkerlind

Innehåll

Inledning	4
En bok för vem?	6
1. Vad är problemet?	6
Utbildning ökar livschanser och hälsa	7
Utanförskap – en dyr historia	7
Var fjärde elev avbryter sina gymnasiestudier	8
2. GR Drop Outs: Kartläggningen	9
Vilka röster fanns med?	9
Vad vi fann	10
Organisation och struktur	10
Orsaker och åtgärder	11
Samverkan och ansvar	13
Drop outs, skolkare eller skolvägrare?	13
Att främja närvaro	14
Engagemang och bemötande	17
3. Perspektiv på skolk, studieavbrott och utanförskap	19
Utanförskap – en förutsägbar historia?	19
Skolans kompensatoriska uppdrag	20
Skolkets karaktär	20
Orsaker till skolk	21
Vikten av tidiga insatser	25
Meningsfullhet i undervisningen: Känsla av sammanhang	26
Meningsfullhet i undervisningen: Bedömning för lärande	27
Den psykosociala miljön	28
Vad perspektiven lär oss om att göra skillnad	31
4. GR Drop Outs kompetensutvecklingsinsatser	32
Spridning och kunskapsutveckling	32
Kunskapsutveckling genom transnationella aktiviteter	33
Skolinsatser	35
Fördjupande skolinsatser	36
5. Summering och framåtblick	42
Referenser	44
Källförteckning	48

Inledning

Göteborgsregionens kommunalförbund (GR) är en samarbetsorganisation för 13 kommuner i Västsverige vars uppgift är att verka för samarbete och idé- och erfarenhetsutbyte över kommungränserna. GR Utbildning är den del av organisationen som arbetar för det livslånga lärandet i regionen. Det är ett arbete som måste bedrivas på flera fronter och med ett antal parallella tidsperspektiv för ögonen. Inte minst behöver regionen vara en lärande organisation, som kontinuerligt söker och tar till sig nya insikter och erfarenheter.

År 2011, när projektet GR Drop Outs inleddes, hade man i GRs medlemskommuner sett tecken på en oroande utveckling. Man såg att en stor grupp skolelever hade en hög andel olovlig frånvaro och att många av dem inte fullföljde sina studier, vilket gjorde att de riskerade att hamna i ett långvarigt utanförskap. Detta var knappast någonting unikt för vår region; den negativa trenden med skolk och studieavbrott hade vid det laget uppmärksamats både nationellt och på EU-nivå. På flera håll i både Sverige och EU satsades det också på att komma till bukt med problemet.

Insatser för att främja skolnärvaro och motverka utanförskap pågick förstås också inom GR, men GR Drop Outs skulle komma att innebära ett gemensamt, strategiskt steg på regional nivå för att arbeta med frågan.

Projektet pågick under två år, 2011-2013. Det finansierades av Europeiska socialfonden (ESF) och projektledes av Pedagogiskt Centrum, som är en del av GR Utbildning. GR Drop Outs var ett kompetensutvecklingsprojekt och skulle alltså öka lärandet i regionen – men ett nog så viktigt syfte var att ta tillvara de kunskaper och erfarenheter som redan fanns på området. Vi såg stora möjligheter att lära av och sprida kompetens som fanns både inom vår region och utanför den.

Fyra övergripande mål formulerades. GR Drop Outs skulle:

- *kartlägga det arbete kring drop outs-problematik som pågick på våra skolor i regionen,*
- *ta tillvara på individuella erfarenheter bland medarbetare i grundskolan och gymnasiet som arbetat framgångsrikt med frågan,*
- *skräddarsy och genomföra kompetensutvecklingsinsatser för projektdeltagare som arbetade eller skulle börja arbeta mot skolk och utanförskap,*
- *skapa lärande miljöer för strategisk påverkan och samverkan och låta de individuella erfarenheterna utveckla arbetsorganisationen på både lokal och regional nivå.*

Bland de konkretiserade delmålen fastslogs att 1000 personer som på olika sätt var verksamma i utbildningslandskapet och som arbetade med ungdomar i åldern 13-20 år, skulle delta i våra kompetensutvecklingsinsatser. Genom att sätta frågan på agendan och utveckla kunnandet om skolk- och avbrottsproblematik hos professionella vuxna, skulle GR Drop Outs arbeta för att på längre sikt motverka utanförskap i Göteborgsregionen.

Den här boken är en av projektet GR Drop Outs mer konkreta produkter, i bemärkelsen att den är beständig och går att ta på. Något mer abstrakt, men inte desto mindre betydelsefullt, är det avtryck som projektet har gjort hos våra deltagare och i regionen i stort. Mycket har hänt sedan 2011 och mycket är på gång – precis som det ska vara i en lärande region som är i ständig rörelse.

En bok för vem?

Den här boken beskriver GR Drop Outs insatser och utgångspunkter och vänder sig till alla som är intresserade av unga människors framtidsutsikter. Syftet är att både inspirera och motivera den som vill arbeta för att främja skolor och motverka utanförskap. Och förstås, att i linje med projektets mål ytterligare bidra till att kunskaper och erfarenheter sprids.

I bokens första kapitel presenteras statistik och studier som belyser sambandet mellan en avbruten studiegång och utanförskap. I kapitel två sammanfattas de viktigaste resultaten från GR Drop Outs kartläggning av regionala insatser och behov på området. Det tredje kapitlet, med rubriken "Perspektiv på skolk, studieavbrott och utanförskap" syftar till att ge en fördjupad förståelse för frågan genom att redogöra för vad ett antal forskningsstudier och rapporter har visat. Den teoretiska genomgången varvas med röster från ett antal nyckelpersoner som på olika sätt har varit involverade i projektet.

Kapitel fyra innehåller en beskrivning av de insatser som har genomförts inom ramen för GR Drop Outs. Även här återges reflektioner från olika nyckelpersoner. Bokens femte och sista kapitel är en kortare summering och framåtblick.

Syftet är att både inspirera och motivera den som vill arbeta för att främja skolor och motverka utanförskap.

1. Vad är problemet?

I Sverige, liksom i många andra länder, har minimikraven på utbildningsnivå höjts och allt färre arbetstillfällen erbjuds den som inte har fullföljt en gymnasieutbildning. För ungdomar blir tröskeln till arbetsmarknaden särskilt hög, då de av naturliga skäl saknar långvarig praktisk arbetslivserfarenhet. Unga utan gymnasieutbildning sällas ofta omedelbart bort av arbetsgivare.

Den tuffa situationen för unga på arbetsmarknaden tycks också bestå genom konjunkturer. När ekonomin i Sverige återhämtade sig efter den förra finanskrisen förbättrades läget för ungdomar endast marginellt.

Ungdomsstyrelsen har i ett flertal rapporter belyst ungdomars situation när det gäller arbete och studier. I den statistik som de har sammanställt framkommer att andelen unga som varken arbetar eller studerar har legat på mellan 8 och 10 procent av det totala antalet under åren 2006 till 2011. Enligt deras analyser tenderar gruppens storlek dessutom att vara ganska stabil.¹

Bilden av att en stor grupp unga befinner sig utanför arbetsmarknaden speglas också i Arbetsförmedlingens beräkningar, som visar att 77 000 unga mellan 16 och 29 år inte har arbetat eller studerat på tre år, och att omkring 20 000 av dessa dessutom varken har varit inskrivna på Arbetsförmedlingen eller har kommit i kontakt med sin hemkommun via det kommunala informationsansvaret.²

En stor grupp unga riskerar att fastna i permanent arbetslöshet, att inte få möjligheter till självförsörjning och därigenom ett självständigt liv. Och i den gruppen är de ungdomar som saknar gymnasieutbildning särskilt utsatta.

Utbildning ökar livschanser och hälsa

Internationell forskning visar konsekvent att personer som inte har fullföljt gymnasiet eller motsvarande, löper mycket högre risk att fastna i arbetslöshet under längre perioder och att tjäna mindre under sin livstid. Dessutom har de sämre psykisk och fysisk hälsa, är oftare inblandade i kriminella aktiviteter och deltar mer sällan aktivt i samhället, jämfört med personer som har gymnasieutbildning.³ I arbetet för att motverka utanförskap framstår utbildning som en av de allra viktigaste dimensionerna.

Det betyder att 13 000 unga varje år riskerar att sakna sysselsättning efter gymnasiet, vilket alltså medför en ökad risk för utanförskap och ohälsa.

Utanförskap - en dyr historia

På senare år har utanförskapets kostnader i Sverige, för individer såväl som för samhället i stort, lyfts fram av nationalekonomerna Ingvar Nilsson och Kent Wadeskog. Deras beräkningar visar att varje person som hamnar i utanförskap, där ett skolmisslyckande ofta finns med i bilden, kommer att kosta det svenska samhället omkring 10-15 miljoner under sin livstid till följd av förlorade inkomster och ökade kostnader. Detta förutsatt att personen inte fastnar i missbruk eller kriminalitet, vilket i så fall kan medföra en prislapp på uppåt 40 miljoner, eller mer.

En vanlig årskull på gymnasiet utgörs av ungefär 110 000 elever. Omkring 12-13 procent av dessa beräknas inte klara skolan, utifrån dagens siffror. Det betyder att 13 000 unga varje år riskerar att sakna sysselsättning efter gymnasiet, vilket alltså medför en ökad risk för utanförskap och ohälsa. Den totala kostnaden för varje årskull av unga som fastnar i utanförskap kan på så sätt bli uppemot 150 miljarder kronor, enligt Nilsson och Wadeskog.

Att fånga upp en ung människa som riskerar att hamna utanför samhället är ofta förenat med höga kostnader under en period, men är trots det en mycket lönsam affär på lång sikt. Nilsson och Wadeskog framhåller att en insats som kan kosta omkring 500 000 kronor och kan uppfattas som väldigt kostsam, kan ge 40 miljoner eller mer tillbaka om den lyckas. De menar att utifrån deras beräkningsmodell så skulle man bara behöva "lyckas en gång på hundra för att en sådan investering ska löna sig" och ger följande exempel på utanförskapets alternativkostnader:

- För de kostnader en enda missbrukare förorsakar samhället skulle man kunna arbeta förebyggande och driva en ungdomsmottagning i åtta år eller finansiera 50 000 besök på en sådan mottagning.
- Kostnaderna för samma missbrukare skulle, om de används förebyggande, kunna finansiera skolkuratorer till 43 000 barn.⁴

Utöver de många allvarliga risker och konsekvenser som utanförskapet medför för individen, visar alltså Nilsson och Wadeskog att det dessutom finns goda samhällsekonomiska skäl för att arbeta förebyggande mot att människor hamnar utanför samhället.

Var fjärde elev avbryter sina gymnasiestudier

Trots att utbildningsnivå framstår som en allt mer avgörande faktor för att etablera sig i samhället och att skapa livskvalitet, så har andelen unga som lämnar grundskolan utan gymnasiebehörighet i Sverige ökat, såväl som andelen unga som inte fullföljer sina gymnasiestudier.

Statistik från Skolverkets databas 2012 visar att av de 123 000 ungdomar som började gymnasieskolan 2009, så fullföljde 69 procent (84 500) av dem sina studier. Knappt sju av tio blev alltså färdiga med sin gymnasieutbildning på den förväntade tiden, en siffra som har varit relativt konstant under de senaste nio åren, enligt Skolverkets rapporter.

Siffror från tidigare år visar att ytterligare omkring 7 procent av eleverna lyckas avsluta sina studier efter ett fjärde läsår. Efter längre tid än så, syns bara en marginell ökning. Runt 76 procent av Sveriges gymnasieelever har alltså fullföljt sina studier inom en fyraårsperiod. Det betyder att 24 procent av eleverna inte gör det.⁵

I det här kapitlet ställdes frågan "Vad är problemet?" och ett par olika svar på den presenterades. Det är ett problem att så många ungdomar varken arbetar eller studerar och i ljuset av de tydliga samband som finns mellan avbrutna studier, utanförskap och ohälsa, är det problematiskt att så många gymnasieelever inte fullföljer sina studier inom fyra år.

En närmare granskning av statistiken visar att det finns stora skillnader i studieresultat och fullföljandet av utbildning mellan olika grupper av elever, och att skillnaderna är starkt kopplade till socioekonomiska strukturer.⁶ I den här bokens tredje kapitel fördjupar vi oss mer i hur dessa kopplingar ser ut. Vi ger också ytterligare perspektiv på hur frågor som rör skolk, studieavbrott och utanförskap kan förstås. Men dessförinnan presenteras en av de första aktiviteterna som genomfördes inom ramen för projektet GR Drop Outs: vår kartläggning.

När projektet GR Drop Outs initierades kunde vi konstatera att många av kommunerna i Göteborgsregionen kände igen och bekräftade den bild som speglades i den nationella statistiken. Andelen elever som avvek från skolan var bekymmersamt hög och man uttryckte ett behov av ett strategiskt erfarenhetsutbyte kring frågan. Vår kartläggning syftade till att lägga en grund för ett sådant utbyte.

2. GR Drop Outs: Kartläggningen

Det övergripande syftet med projektet GR Drop Outs var att bedriva ett kompetensutvecklande arbete för att förebygga skolk, och i förlängningen utanförskap. Två av de mål som formulerades för projektet var att kartlägga hur arbetet mot skolk och studieavbrott såg ut i Göteborgsregionen, och att sprida erfarenheter från individuella medarbetare som arbetat framgångsrikt med drop outs-problematik.

En viktig utgångspunkt var också att våra insatser skulle baseras på de faktiska behov som fanns i vår region, och inte på förutfattade meningar och schablonbilder. Vi ville att den lyhörddhet och anpassningsförmåga vars betydelse så tydligt betonas i litteraturen och forskningen på området, också skulle präglade projektet som helhet.

Mellan augusti och december 2011 pågick det arbete som kom att resultera i GR Drop Outs kartläggningsrapport och vars resultat och lärdomar skulle lägga grunden för våra kommande insatser. Genom en kombination av metoder: enkäter, djupintervjuer och gruppsamtal, sökte vi ringa in hur personal och elever från Göteborgsregionens samtliga kommuner såg på och arbetade mot skolproblematik.

Kartläggningsrapporten sammanställdes av Ulrik Fostvedt, Åsa Nilsson och Anna Pettersson. Den blev ett värdefullt kunskaps- och diskussionsunderlag för projektets deltagare, och blev läst och spridd långt utanför regionens gränser, både nationellt och internationellt.

Vilka röster fanns med?

Genom 53 djupintervjuer samlade vi in erfarenheter och åsikter från skolutvecklare, specialpedagoger, rektorer, kuratorer, lärare, socionomer, områdeschefer och andra nyckelpersoner i arbetet mot skolk och utanförskap. 116 skolledare svarade på en webbenkät med frågor om hur de upplevde och arbetade med skolproblematik på sin skola. Vi träffade omkring 300 elever på grund- och gymnasieskolor i regionens alla tretton kommuner och vi lät en mindre grupp ungdomar som deltog i riktade insatser på grund av långvarig ogiltig frånvaro, svara på en webbenkät och delge sin syn på skolproblematik och på skolans arbete.

Vad vi fann

Vårt underlag – enkätsvaren och intervjuerna – gav oss en bild av hur situationen i Göteborgsregionen såg ut hösten 2011, om vad som upplevdes som verkningsfullt och viktigt och om vilka behov som fanns, på olika nivåer. Kartläggningen gav oss också en rad exempel på arbetssätt och insatser som våra deltagare beskrev som verkningsfulla.

Ett första intryck var att svaren, inte oväntat, bjöd på stor variation. Detta till trots kunde vi konstatera att ett antal aspekter togs upp oftare än andra, och framstod som särskilt betydelsefulla. Kring dessa strukturerade vi vår analys och vår rapport. De olika aspekterna som urskildes var:

- organisation och struktur
- orsak och åtgärd
- samverkan och ansvar
- olika typer av skolproblematik
- att främja närvaro, samt
- engagemang och bemötande.

Nedan följer en sammanfattning av de viktigaste erfarenheterna inom respektive område.

Organisation och struktur

Hur kan man på organisationsnivå arbeta för att främja skolnärvaro? Hur kan rutiner och processer utformas för att tidigt fånga upp elever som riskerar att hamna i utanförskap?

Flera personer som vi intervjuade betonade hur viktigt det är med ett kvalitativt och systematiskt arbete kring hur skolor arbetar med insamling av frånvarostatistik, och hur den statistiken används i det dagliga arbetet. Skolor som analyserar frånvarosiffror och tidigt sätter in riktade åtgärder verkar nå större framgång i arbetet mot skolk, något som också bekräftas i tidigare studier.

Gemensamma och tydliga riktlinjer som alla känner till och kan utgå från, efterfrågades av personer som arbetade både på kommun- eller stadsdelsnivå och på skolnivå. Riktlinjerna skulle exempelvis kunna handla om något så grundläggande som att definiera vad skolk innebär, eller att förmedla till elever, personal och vårdnadshavare hur man ser på sen ankomst, beviljad ledighet, eller att elever avviker från klassrummet.

Ett systematiskt arbete kan också handla om att förankra tydliga rutiner för hur frånvaron i praktiken registreras och rapporteras. En bild som kartläggningen gav oss, är att motsatsen till detta – otydlighet rörande rutiner och regler, eller för många byten av arbetsätt – leder till otrygghet både för skolpersonal och för elever.

Flera av de elever som deltog i vår kartläggning uttryckte en önskan om ökad tydlighet och transparens vad gäller skolans frånvarohantering. De lyfte också fram betydelsen av att på regelbunden basis prata om skolk i skolan – om vilka konsekvenser som frånvaron kan få, både på kort och längre sikt, och om vilka skäl som kan finnas till att man undviker undervisningen.

Ett strukturellt arbete mot skolk skulle därmed också kunna innefatta rutiner för dialog och elevdelaktighet kring de här frågorna. Om man som skola väljer att lyssna till vad eleverna upplever som negativt och positivt, kan man lättare få syn på vilka faktorer som gör att elever väljer att närvara och därmed sträva efter att främja dessa.

Lärande exempel: Organisation och struktur

Ett delsyfte med vår kartläggning var att hitta exempel på insatser och metoder mot skolk och utanförskap som användes ute i kommunerna, för att sprida dessa vidare. Under den här rubriken presenteras ett par intressanta erfarenheter och lärande exempel som vi har fått förmånen att ta del av under det här projektet.

Ale kommun har i alla sina högstadieskolor infört en gemensam modell som bygger på en trestegsreaktion, som sätts igång redan första gången en elev skolkar. Inom en vecka efter det första skolktilfället kallar ansvarig lärare till ett möte med eleven och vårdnadshavare. Vid andra skolktilfället är det rektor som kallar till möte och vid tredje tillfället bjuds elev och vårdnadshavare in till samtal hos socialtjänsten. Efter att 1-2-3-modellen hade införts kunde man konstatera att ströfrånvaron minskade dramatiskt.

Införandet av de gemensamma rutinerna var inte en isolerad företeelse utan ingick i en bred och långsiktig satsning för att främja närvaro, där GR Drop Outs kompetensutvecklingsinsats som beskrivs i den här bokens fjärde kapitel, blev ännu en pusselbit. Men exemplet 1-2-3-modellen visar att tydlighet i organisationens alla led kan vara en framgångsfaktor.

Öckerös grundskolor har ett system där skolornas kuratorer ansvarar för att gå igenom och analysera inrapporterad frånvaro för att leta efter mönster. Varje månad hålls konferenser där denna analys presenteras. Rutinerna underlättar för en tidig upptäckt av en problematisk situation för eleven och ger en god överblick över hur frånvaron ser ut på de olika skolorna och på kommunnivå.

På den fristående gymnasieskolan **Framtidsgymnasiet** i Göteborg har man arbetat med att skapa en känsla av närhet och gemenskap mellan elever och lärare. I den fysiska miljön manifesterar sig detta arbete genom att lärarnas och rektorns arbetsrum har väggar av glas och genom att samma toaletter används av personal och elever. Genom schemateknisk planering har man byggt bort håltimmar och alla elever har rast samtidigt, tillsammans med lärarna. En majoritet av eleverna i ettan går på introduktionsprogrammen. Många elever kommer från socioekonomiskt svagare områden och många bär med sig trassliga erfarenheter av skolan.

Tidig upptäckt är bra, men inte tillräckligt

Tillförlitliga uppgifter och tidig upptäckt av skolproblem är viktiga faktorer för ett framgångsrikt arbete mot ogiltigt frånvaro. Samtidigt är det bara ett första steg – nästa steg måste vara att använda informationen som man har samlat in för att påverka beteenden och attityder, hos skolan som organisation såväl som hos elever. Detta förutsätter en organisation som är beredd att ifrågasätta sig själv och att förändra rutiner och synsätt som visat sig vara verkningslösa eller till och med kontraproduktiva. Ibland kan det handla om att göra förändringar i den konkreta arbetsorganisationen: om analysen av frånvarostatistiken exempelvis visar att många elever är frånvarande en viss tid på skoldagen eller en särskild dag i veckan, finns kanske en möjlighet att åtgärda problemet med hjälp av en förnyad schemaläggning.

Orsaker och åtgärder

Det finns en uppsjö av tänkbara skäl till att elever väljer att utebli från undervisningen. Bidragande faktorer kan hittas på individnivå, hos elevens familj och omgivning, eller i skolmiljön – mer om detta i nästa kapitel.

Den stora mångfalden av förklaringar till att elever börjar skolka, var också något som flera av kartläggningens intervjupersoner ville betona.

En rektor för flera grundskolor i Göteborgsregionen poängterade att det ofta behövs grundligare utredningar av elever med hög frånvaro. De utredningar som görs är i regel inriktade på elevens kunskapsmässiga och sociala situation, vilket leder till att ärendet i många fall hamnar hos en specialpedagog, eller hos socialtjänsten. Om eleven har en neuropsykiatrisk funktionskillnad räcker inte alltid den typen av utredning. Flera rektorer och pedagoger i kartläggningen betonade att skolpersonalens kunskaper om neuropsykiatriska funktionskillnader behöver stärkas.

Bland de elever som vi intervjuade var det flera som upplevde att de vuxna i skolan inte var tillräckligt bra på att ta reda på orsakerna till skolka. Eleverna gav uttryck för att ett alltför stort ansvar lades på den enskilde individen och att skolans personal ofta nöjde sig med enkla ursäcker, i fall där

Lärande exempel: **Orsaker och åtgärder**

På **Hulebäcksgymnasiet** i Härryda arbetar man strategiskt med hjälp av elevhälsoteamet, som redan vid skolstart möter alla elever i år 1 för att informera om skolans rutiner och vilka risker som finns på både kort och lång sikt med att skolka. Vid uppkomst av frånvaro får sedan elever och målsmän ett särskilt utskick till hemmet som behandlar konsekvenserna av skolka, vilket personal och skolledare många gånger upplevt som tillräckligt för att förhindra ytterligare frånvaro.

Ett exempel på vikten av ett tydligt fokus på närvaro i skolan på olika nivåer inom förvaltningen beskrivs av medarbetare i **Alingsås kommun**. I kommunen syntes 2011 en markant förbättring i frånvarostatistiken efter att skolledare i en enkät tillfrågats om situationen med ogiltigt frånvaro och hur de arbetade med frågan på sina skolor. På kommunnivå tillskriver man det positiva resultatet ett synliggörande av frågan inom organisationen.

de hade kunnat gå mer på djupet. Information som riktades till eleverna handlade oftast om hur viktigt det är att ta ansvar för sin egen skolgång. Mer sällan fördes diskussioner om vilket stöd som kan erbjudas den elev som upplever svårigheter i skolan.

Värt att notera är också att flera elever efterfrågade mer information och diskussion om vad skolk egentligen innebär och kan leda till på längre sikt, utöver indraget studiebidrag. Och att flera personer vid de olika verksamheter och initiativ som kartlagts, framhävde synliggörandet av skolfrågan som ett viktigt led i arbetet. Att över huvud taget lyfta upp problemet på agendan, ökar medvetenheten hos såväl elever som personal och verkar ha en preventiv effekt.

Samverkan och ansvar

Vems ansvar är det att fånga upp och stötta ett barn eller en ungdom som uteblir från undervisningen?

I många fall befinner sig den elev som skolkar i en komplex situation, vars lösning kräver samverkan från ett antal olika instanser. Detta är också något som betonades av flera av de olika nyckelpersoner som vi intervjuade. Samverkan, menade de, är en av de allra viktigaste faktorerna för att lyckas nå elever som skolkar eller gör avbrott i sina studier.

Samverkan behöver ske i flera olika led och kan handla om allt från en regelbunden kommunikation mellan vårdnadshavare, elev och pedagog, till samordnade insatser på kommunnivå, t.ex. mellan skola och individ- och familjeomsorg eller barn- och ungdomspsykiatri. Även Brottsförebyggande rådet, fastighetsförvaltningen och fritidssektorn nämndes i vår kartläggning som exempel på relevanta aktörer att samverka med.

Utmaningar: stuprörsproblematik, ansvarsfördelning och förtroende

En inbyggd problematik är att många offentliga verksamheter bedrivs i stuprörsform, där varje process behandlas för sig och där det är svårt för andra parter att få insyn. För att bli framgångsrik i arbetet krävs ett helhetstänkande kring varje elev, där ansvaret betraktas som gemensamt och delat.

Men ett delat ansvar riskerar att bli ingens, om roll- och ansvarsfördelningen inte är tydligt förankrad hos alla parter. Det är inte helt enkelt att bygga upp välfungerande samverkans-team runt elever, kunde många av våra intervjupersoner intyga. God samverkan kräver en hög grad av samsyn, framför allt när det gäller vilka åtgärder som är att föredra. Och det är lätt att förväxla möten med insatser. Risken är att det hålls många möten som konstaterar samma sak, utan att någon egentlig utveckling sker. Ibland kan detta bero på att de som ingår i teamet inte har ett tillräckligt mandat. Flera intervjupersoner betonade att den samverkan som sker måste innefatta aktörer som med kort varsel har möjlighet att genomföra beslut.

Och precis som i många andra sammanhang, gäller också för samverkansteam att de måste vinna elevens förtroende. En person som känner sig överkörd eller osynliggjord kommer med all sannolikhet att strunta i de insatser som sätts in, hur välförankrade beslut de än bygger på.

Lärande exempel:

Samverkan och ansvar

Ale kommuns 1-2-3-modell som beskrivits i ett tidigare avsnitt i det här kapitlet, kan också ses som ett exempel på ett lyckat samverkansarbete. Projektgruppen som tog fram modellen bestod av kommunens rektorer, chefen för elevhälsan, ansvarig för individ- och familjeomsorgen och en samordnare. Att man samlade personer som hade mandat att fatta beslut, gjorde att man relativt snabbt kunde gå från tanke till handling och implementera modellen.

Inom **Tjörns kommun** har man tagit fram handlingsplaner och checklistor kring elever med skolproblematik. Arbetet med skolproblematik har blivit en del av kommunens systematiska kvalitetsarbete med att hitta metoder som hjälper eleverna till högre måloppfyllelse. Tillsammans med Stenungsunds kommun har man satt igång ett arbete kring ELOF, (ELever med lång Olovlig Frånvaro) där man låter socialtjänsten, barn- och ungdomspsykiatri samt elevhälsan samverka kring hur man bör agera från det att man upptäcker frånvaron.

Drop outs, skolkare eller skolvägrare?

Vilka är de elever som hamnar i en situation där deras frånvaro från skolan kan betecknas som hög, eller till och med extremt hög?

Skolverket skiljer mellan ströfrånvaro och långtidsskolk och i forskningslitteraturen är en vanlig distinktion den mellan skolk och skolvägran. I kapitel 3 återkommer vi till olika sätt att definiera och kategorisera skolk.

Att det finns flera typer av skolk, betonade också en specialpedagog som vi intervjuade. För en del elever är skolket ett beteende som tillhör tonårstidens testande eller ett utslag av tillfällig trötthet. I andra fall befinner sig eleven i riskzonen på många olika plan i sitt liv. En person som har framtidstro, god fysisk och psykisk hälsa, bra vänner, stöttande föräldrar och en meningsfull fritid, har en mängd skyddsfaktorer som gör att han eller hon förmodligen inte kommer att skolka så mycket. Haltar däremot balansen i elevens liv och skyddsfaktorerna är få, ökar risken för att eleven får en hög ogiltig frånvaro, menade specialpedagogen.

Bilden av att orsakerna till skolk är varierade delades även av de elever som deltog i kartläggningen. De angav en mängd olika orsaker till att man är ogiltigt frånvarande, där mobbning, skoltrötthet och att lektionerna inte är intressanta eller engagerande nog, nämndes som de främsta. Som en del av kartläggningen genomfördes också en webbenkät med elever som deltog i särskilda satsningar på grund av att de haft en långvarig ogiltig frånvaro. Så här svarade en av eleverna på frågan om varför elever skolkar:

Folk brukar förknippa skolk med skoltrött, men det gör inte jag! En skoltrött människa som verkligen inte orkar med tidiga morgonar, skolan, plugg osv och skiter i skolan, skolkar inte enligt mig.. för då finns det en anledning till varför och då kanske man borde prata med nån, be läraren om minskade skolläxor, eller kanske få börja en timma senare osv. Skolk däremot enligt mig är när man medvetet med flit inte kommer till skolan, fast man kan och orkar. Man skiter i lektionerna och går ut med kompisarna istället, åker ut på resor och blajar i skolan totalt. Skolk behöver inte bara förekomma om man missar en hel dag, utan man kan också skolka från vissa lektioner.

Många vittnade om att olika typer av byten och övergångar, t.ex. mellan stadier i skolan, mellan olika skolor eller från ett program till ett annat, kan innebära en ökad risk för att elever hamnar mellan stolarna. För de elever som redan har en problemylld tillvaro, kan problemen fördjupas av en överlämning som inte sker på rätt sätt.

Ofta kräver arbetet med elever som har extremt hög frånvaro långsiktiga insatser. Det kan röra sig om personer som skolvägrat och isolerat sig under flera månader eller till och med år, och vars relation till skolan har sargats eller brutits ned ordentligt under den tiden. I kartläggningen framkom att det kan vara svårt att hjälpa de här eleverna i den ordinarie verksamheten. Det förebyggande arbetet som bedrivs och de gängse insatserna som sätts in, fungerar inte så länge de sker inom ramen för den skola som eleven vänt ryggen.

Lärande exempel: Drop outs, skolkare eller skolvägrare?

Både i **Mölnadal** och i **Lerum** har man genomfört digitala satsningar som inspirerats av det engelska konceptet Not School. Idén har varit att erbjuda en skolform som passar även de elever som den traditionella skolan har svårt att attrahera. Genom att erbjuda en utbildning som är helt eller delvis distansbaserad och som innebär att eleven får undervisning med hjälp av digital teknik, vill man fånga upp elever som har hoppat av eller som av olika anledningar inte kan gå i skolan. I satsningarna har man samarbetat mycket med elevens hemskola, även om de flesta av eleverna är långt ifrån att klara av den vanliga skolan.

EfUS (Enheten för Utredning och Specialpedagogik) är en verksamhet inom **Göteborgs Stad** för barn med rätt till särskilt stöd och FLEX-gruppen är en del av EfUS arbete. De elever som får undervisning i FLEX-gruppen är skolvägrare i högstadietåldern som ofta har stora sociala svårigheter. Eleverna är inskrivna i sina hemsolor, men får av FLEX-gruppen undervisning några dagar i veckan, främst i matematik, svenska och engelska. Man arbetar i små grupper i lugna och hemliga miljöer och målet är att eleverna ska slussas tillbaka till den vanliga skolan eller, vid behov, till någon av EfUS verksamheter.

Vändzonen i **Partille** är en verksamhet som kombinerar skolgång med praktik och psykosocialt förändringsarbete. Vändzonens arbete riktas till elever som behöver ett alternativ till sin ordinarie skolgång och som är mellan 14 och 19 år. Man lägger stort fokus på att bygga upp en relation med både eleven, elevens vårdnadshavare och den ordinarie skolan. Målet är att eleven ska vara på Vändzonen en termin, för att sedan slussas tillbaka till hemskolan.

Onlineskolan som drivs från Angeredsgymnasiet är en verksamhet som riktar sig till skolvägrande elever och som är tänkt att fungera som en tillfällig anhalt på elevens väg tillbaka till traditionell skola. På Onlineskolan kombineras en anpassad skolgång via dator och internet med en kurativ process. Eleverna kan med hjälp av skoluppgifter via internet läsa in antingen grundskoleämnen eller gymnasieämnen. Onlineskolan blir en möjlighet för dessa elever när alla andra alternativ har prövats. Det finns olika anledningar till att elever befinner sig på Onlineskolan. Det kan handla om fobier, att eleven isolerat sig, för många skolbyten, depressioner, att eleven vårdas behandlingshem eller sjukhus, att eleven har skyddad identitet eller lever under hot. Som ett led i studierna vid Onlineskolan träffar eleverna även regelbundet den kurator som också är samordnare för skolan.

Tjejlyftet i Kungälv kommun innebär en kombination av riktade och skolnära insatser. Varje högstadieskola erbjuder en särskild studiegrupp för kvinnliga elever som på rekommendation av elevhälsan behöver stöd för att öka sin närvaro i skolan. I mindre grupper ses eleverna tillsammans med en lärare en förmiddag varje vecka. Man jobbar uteslutande med ett coachande förhållningssätt och utgår hela tiden från de skoluppgifter som elevernas ordinarie lärare ger. Med hjälp av aktiviteter och stöd har både elevernas närvaro i skolan och deras måluppfyllelse ökat.

Att främja närvaro

Eleverna som deltog i kartläggningen fick själva ange vad de ansåg vara de vanligaste orsakerna till skolk. Bland dessa fanns ett antal anledningar som återkom bland elever från flera skolor: "meningslösa uppgifter", "skolan är tråkig", "annat kul att göra", "utträskad", "orkar inte", "understimulerad", "omotiverad" och "känner inte att man tjänar på det". Med andra ord: när skolan inte känns meningsfull finns ingen anledning att gå dit.

Så vilka faktorer främjar elevers närvaro i skolan? Aaron Antonovsky myntade det i skolsammanhang ofta använda begreppet *känsla av sammanhang* (KASAM) och menade att en sådan uppnås när tillvaron upplevs som begriplig, hanterbar och meningsfull. En bristande känsla av sammanhang kan leda till att en elev inte vill eller kan engagera sig i skolan. En viktig uppgift för skolan blir därmed att hjälpa till i elevens meningsskapande. Så här skriver en av skolledarna i en webbenkät i kartläggningen, angående skapandet av meningsfullhet:

Skolan måste vara viktig i elevernas liv och tillföra något utifrån deras situation. Om vi alla implementerade och arbetade aktivt i vardagen enligt utbildningsförvaltningens "helhetssyn, lust att lära och elevinflytande" så skulle vi komma i mål. Men det tar tid att få med sig all personal i tänket och släppa gamla invanda mönster. Så vi får fortsätta jobbet med att få alla med på samma tåg för att alla våra elever ska få en utbildning som är relevant för dem.

Ett sätt att hjälpa eleven till en känsla av meningsfullhet är att göra henne eller honom mer delaktig i sin egen läroprocess. Att tillämpa bedömning för lärande, eller *formativ* bedömning, är ett sätt att göra eleven till aktör snarare än passiv deltagare. Detta kräver ett förhållningssätt som innebär att man som lärare ständigt är beredd att utvärdera och ompröva sina metoder utifrån vad som faktiskt fungerar för den enskilda eleven.

Formativ bedömning förespråkas av flera personer i kartläggningen. Karin Asplund, utvecklingsledare i Göteborgs stad, nämnde formativ bedömning som ett sätt att tidigt upptäcka om elever inte hänger med i undervisningen. En av skolledarna som besvarat webbenkäten uttryckte en önskan om att få mer kompetensutveckling kring formativ bedömning "så att inte lektionernas syfte blir att studera inför prov där vissa elever vet på förhand att de kommer att 'misslyckas'".

Såväl Antonovskys begrepp KASAM, som bedömning för lärande beskrivs mer utförligt i kapitel 3.

Eleverna lär hela tiden

Synen på vad kunskap är och vad elever bör lära sig har förändrats många gånger genom åren. Dagens elever frågar sig vad nyttan är med den kunskap som förmedlas i skolan. På motsvarande sätt kan man som pedagog ställa frågan: vilken nytta kan vi i skolan dra av det lärande som eleven ägnar sig åt utanför skolans väggar?

Lärande är en ständigt pågående process som idag mer än någonsin tidigare är oberoende av tid och rum. Såväl rektorer som personer som arbetar centralt med skolförvaltning och skolutveckling lyfte i vår kartläggning fram vikten av att synliggöra och validera det informella lärandet. Många elever har välutvecklade talanger och starka drivkrafter som sällan uppmärksammas eller ges utrymme i skolan. Skolan behöver också vara redo att möta elever som både inhämtar information och deltar i samhället med hjälp av informations- och kommunikationsteknologi (IKT). Detta kan kopplas samman med vikten

av meningsfullhet – om eleverna under lektionstid inte får tillgång till de verktyg som de använder utanför klassrummet skapas en diskrepans mellan två världar.

Att vidga synen på elevers lärprocesser kan innebära att man måste ifrågasätta gamla föreställningar om hur undervisning, lärande och bedömning ska ske.

Ett klimat för alla

Alla elever är olika och lär sig på olika sätt. En grupp elever blev ofta omnämnd i vår kartläggning, nämligen barn och unga med neuropsykiatriska funktionskillnader. För elever som hör till denna grupp är det inte säkert att den typiska klasstorleken på 20-30 elever fungerar. Likadant är det med den traditionella katederpedagogiken, där man förväntas sitta still, lyssna och bearbeta stora mängder information på egen hand. Flera intervjupersoner menade att kunskaperna om dessa funktionskillnader och hur de påverkar lärandet måste belysas mer.

Ett urval av svar från elever på frågan "Vad kan skolan göra för att minska skolka?"

- Något viktigt/kul varje dag så man måste komma.
- Belöning för de som kommer till skolan. Straff för de som skolkar.
- Fler roliga sätt att plugga – ex film, spel, studiebesök, egen research – istället för att bara sitta och läsa eller lyssna på lärare.
- Visa oss vad vi kan göra med kunskapen.
- Jag tror man kan göra skolan roligare, jobba med stämningen i klassen så att alla får kompisar.
- Roligare undervisning och studiebesök.
- Ha kortare lektioner så att man orkar med. Då tröttnar man inte lika fort och går dit.
- Uppmuntran.
- Satsa mer på skolmiljön så att eleverna ser att vuxenvärlden tycker att de är viktiga. Även teknisk utrustning av högre klass.
- Skapa motivation genom positiv och intressant undervisning.
- Bättre lektioner och inte lika långa lektioner.
- Fråga om eleven behöver något extra hjälp eller något
- Inte anklaga eller gå till attack – bearbeta och fråga varför
- Uppmuntra elever som inte skolkar – ta dem inte för givet
- Hjälp elever som skolkar – ignorera dem inte, de behöver hjälp
- Mysiga klassrum.
- Ha mer lekar i klassrummet.
- Fler raster så att man kan vila, då orkar man att sedan jobba mer i skolan.
- Kreativare och roliga lektioner.
- Motivera elever! Säg att de är bra! Fixa sammanhållning!

Lärande exempel: Att främja närvaro

I **Kungsbacka** söker man vägar att hitta ett flexibelt lärande som ryms inom de ibland ganska fasta skolstrukturerna, främst på gymnasiet. Genom att använda den kompetens som studie- och yrkesvägledare har och låta eleverna få vägledning under hela gymnasietiden hoppas man kunna motivera eleven att vara kvar inom gymnasieskolan, även om eleven ibland upplever motstånd eller stress. Mentorerna i klasserna har ansvaret för att följa eleven och se till att stöd utformas och får plats inom klassens ramar. I det arbetet ingår att hitta lärprocesser som kanske skiljer sig från det traditionella – man tittar t.ex. på distansarbete och metoder för att validera elevernas informella lärande.

Almässkolan i **Mölnadal** arbetar med Not School-konceptet där man validerar kunskap utifrån elevers intressen. En utgångspunkt är att det är eleverna som oftast är de verkliga experterna inom IKT och således lär sig skolan om Facebook, Youtube och andra verktyg som införs i den ordinarie verksamheten.

I **Alingsås** lyckades man arbeta på ett okonventionellt men framgångsrikt sätt för att få en enskild elev tillbaka till skolan. Man använde sig av Essi, en terapihund som eleven fick träffa regelbundet och som kom att spela en viktig roll i arbetet med att få eleven tillbaka till skolan. Utöver att metoden i sig var innovativ, fanns det fler barriärer att överbygga. Man var tvungen att hitta en lokal där eleven och hunden kunde mötas, frambringa de nödvändiga resurserna och avsätta tid för ett arbete som man inte på förhand kunde veta om det skulle bli framgångsrikt. Detta arbete visade sig vara just vad denna elev behövde för att hitta meningsfullhet i sin skolgång.

Engagemang och bemötande

En av de enskilt viktigaste faktorerna som fördes fram i de intervjuer vi genomförde, handlar om lärarnas engagemang och bemötande av eleverna. Den vuxnes förhållningssätt speglas förstås i hanterandet av elever som har hamnat i svåra situationer, men det dagliga, relationsbyggande arbetet är minst lika viktigt. Man måste tycka om att arbeta med unga, som en utvecklingsledare påpekade.

I takt med att eleverna blir äldre och börjar i högre årskurser, ökar också distansen till de vuxna i skolan. Funktioner som rastvärdar försvinner ofta och färre vuxna blir synliga i korridoren eller vid bordet i matsalen. Kontakten mellan skolpersonal, elever och vårdnadshavare klingar också av. En naturlig utveckling kanske, då förmågan att ta eget ansvar ökar med åldern. Men behovet av att bli sedd av vuxna försvinner inte bara för att man börjar gymnasiet, menade många intervjupersoner.

En gymnasierector uttryckte att det ofta är lärarna som har kortast tid i yrket som orkar lyssna extra mycket på eleverna eller ringa dem när de saknas i skolan. De lärare som arbetat längst är snabbare med att hänvisa elever med problem till kuratorn. Om detta är ett återkommande mönster, blir en fråga hur man kan hitta sätt att underhålla lärarnas engagemang för eleverna.

Inbyggt i skolans struktur finns en obalans mellan elevers och lärares maktpositioner. Läraren har genom sin ställning ett övertag som måste balanseras med lyhördhet och intresse för eleven. Ett förlupet ord, en blick eller något som kan tolkas som att man blir nedvärderad kan sätta spår och lämna kvar en känsla som blir djupt förknippad med skolsituationen.

Bemötande handlar även i hög grad om relationen mellan elever och om vilket beteende som accepteras i skolan. Anmärkningsvärt är att de elever som deltog i kartläggningen ofta nämnde mobbning och kränkningar som viktiga orsaker till skolk, medan de vuxna mer sällan lyfte fram dessa faktorer. Eleverna uppvisade ofta samma reaktion: de deltog med engagemang i diskussionerna, men uttryckte samtidigt att de alltför sällan brukade tillfrågas och bli lyssnade till i liknande sammanhang.

Lärande exempel: Engagemang och bemötande

På Elfhems gymnasium i **Lilla Edet** arbetar man mycket med lärarnas engagemang. Flera av lärarna har som vana att ringa och sms:a till elever för att stötta dem som har svårigheter med närvaro i skolan. Det finns även lärare som på vägen till skolan hämtar vissa elever med bil för att hjälpa dem att överkomma hinder för att ta sig till skolan. Från lärarens håll blir det, förutom ett praktiskt sätt att öka elevens närvaro, även en viktig markering för att visa eleven att vuxenvärlden bryr sig. Vissa elever kräver extra mycket engagemang och stöttning från lärarens håll, vilket ställer höga krav på lärarna men också ger resultat i form av att eleven förstår värdet av att just hon/han kommer till skolan.

I **Stenungsund** har man jobbat fram en modell som kallas SKIFO, (skola och individ och familjeomsorg) med ett team bestående av tre personer: en socialpedagog, en behandlare och en specialpedagog. Projektet har som målsättning att nå elever som har normbrytande beteenden. Det kan röra sig om såväl utagerande individer som hemmasittare. Målet är att Stenungsund ska hjälpa eleverna på hemmaplan, trots att det kan vara stora bekymmer i kontakten med skolan. Inom projektet vill man stärka elevernas självförtroende och hjälpa dem att utveckla bra strategier för att hantera sin vardag och sin fritid. Man utgår från ett salutogent perspektiv, med fokus på det som fungerar bra, och strävar efter att bygga upp en positiv förväntan på hur framtiden kommer att se ut. Samverkan mellan skolan, hemmet och individ- och familjeomsorgen ger eleven möjligheter att utveckla förmågor i relation till både skolverkligheten och vardagslivet.

Att främja motivation

Varje elev har sina egna anledningar till att vilja eller inte vilja gå till skolan. En viktig del av arbetet med att få elever att stanna i skolan handlar om att hitta varje elevs motivation. Många av de vuxna i skolan som hade erfarenhet av att arbeta med skolkproblematik lyfte i intervjuerna fram det salutogena perspektivet. Genom att fokusera på faktorer som orsakar och vidmakthåller hälsa och meningsfullhet hos eleven, skapar man en bättre grogrund för ökad motivation – och därmed ökad närvaro.

Ett coachande förhållningssätt kan vara ett sätt att få det salutogena perspektivet att genomsyra skolans verksamhet, menade flera av våra intervjupersoner. I det coachande samtalet blir det naturligt att fokusera på elevens egna drivkrafter och föreställningar om meningsfullhet och inte bara på vad som saknas och vad som inte har gjorts.

3. Perspektiv på skolk, studieavbrott och utanförskap

I den här bokens första kapitel presenterades statistik som visar hur högt priset för en avbruten skolgång kan vara, på både individ- och samhälls nivå. Därefter beskrevs de viktigaste lärdomarna från den kartläggning som gjordes inom ramen för GR Drop Outs. Kartläggningen och rapporten som vi sammanställde utifrån den, fyllde två huvudsakliga syften: att sprida erfarenheter och exempel mellan olika kommuner i Göteborgsregionen, och att ge oss i projektgruppen en bra grund att bygga våra insatser på.

Utöver den information som elever, skolpersonal och andra nyckelaktörer i vår region kunde ge oss, var det förstas också en viktig del av vår arbetsprocess att ta del av tidigare studier och beprövad erfarenhet på området. Denna inläsning kom också att forma våra utgångspunkter och påverka hur vi valde att gå vidare i projektet.

I kapitlet som följer beskriver vi ett urval av tidigare studier och statistiska uppgifter som på olika sätt rör skolk, studieavbrott och utanförskap. De teoretiska avsnitten varvas med röster från ett antal personer som på olika sätt har varit involverade i GR Drop Outs, och som var och en är representanter för olika professioner. Tillsammans ger de olika perspektiven en fördjupad förståelse för vilka faktorer som är av betydelse för elevers skolresultat, välbefinnande och framtidsutsikter.

Utanförskap - en förutsägbar historia?

”Hur kan det vara så att så många elever inte får den hjälp de behöver för att klara av att gå ut skolan? Vi vet ju faktiskt vilka elever det handlar om. Enkelt kan man säga att det är alla som inte passar in i mallen 1A.”

Natanael Derwinger, Världens bästa skitskola.

Det ovanstående uttalandet från Natanael Derwinger, programledare för Utbildningsradions *Världens bästa skitskola* (2011), må vara tillspetsat men kan för den sakens skull inte avfärdas som alldeles osant. Statistiken säger oss en hel del om vilka elever som löper särskilt hög risk att hamna i ett skolmisslyckande.

Den faktor som fortfarande tycks ha starkast påverkan på elevernas skolprestationer är föräldrarnas utbildningsnivå. Siffror från Skolverket visar att 87 procent av de elever vars föräldrar hade minst en eftergymnasial utbildning nådde målen i alla ämnen i årkurs nio 2012. Det är ett markant bättre resultat än hos de elever vars föräldrar bara hade förgymnasial utbildning, av vilka endast 44 procent nådde godkänt i alla ämnen.⁷

Margareta Cederberg, som på uppdrag av Malmökommissionen har sammanställt en forskningsöversikt om utbildning och hälsa, lyfter fram att barn till lågutbildade föräldrar löper stor risk att inte klara sina studier. Vidare skriver hon att det under det senaste decenniet ”inte skett någon positiv förändring för denna grupp elever”. Snarare visar Skolverkets statistik att avbrotten ökar bland dem.⁸

I gruppen med låga och ofullständiga betyg är grundskoleelever som varit i Sverige kortare tid än fyra år kraftigt överrepresenterade. Skolverkets betygsstatistik från våren 2012 visar att bara 30,5 procent av dessa elever var behöriga att söka till gymnasieskolans nationella program, jämfört med 89,1 procent av övriga elever. De nyinvandrade elevernas genomsnittliga meritvärde var också betydligt lägre.⁹

Liknande mönster framträder bland resultaten i gymnasieskolan. Där finns tydliga samband mellan föräldrars utbildningsnivå och avbrott eller ofullständiga slutbetyg: Av de elever som påbörjat sin utbildning 2009 och vars föräldrar enbart hade förgymnasial utbildning, hade 43 procent *inte* fått slutbetyg inom tre år.¹⁰

Dessutom är elever med lågutbildade föräldrar överrepresenterade bland dem som byter gymnasieprogram, en grupp som har en betydligt sämre genomströmning än den grupp som håller fast vid sitt val. Endast 29 procent av elever som gör programbyten fullföljer sina studier inom tre år.¹¹

Skolans kompensatoriska uppdrag

I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

(Skollag, 2010:800, 1 kap 4 §).

Trots en skollag som tydligt reglerar rätten till likvärdig utbildning, oavsett vilken skola man går i eller var i landet man bor, finns en stor variation mellan olika skolors resultat. I en rapport från SKL, *Motverka Studieavbrott* (2012), lyfts siffror fram som visar att de gymnasieskolor där flest elever lyckades fullfölja sina studier inom tre år hade en genomströmning på 88 procent, jämfört med 43 procent på skolorna med sämst genomströmning.¹²

I Skolinspektionens rapport *Rätten till kunskap* (2010) konstateras att elevsammansättningen på skolorna blir alltmer homogen, vilket gör att skillnaderna mellan skolorna ökar. Att vi lever i ett alltmer segregerat samhälle nämns som en möjlig förklaring till att elevernas socioekonomiska bakgrund har fått en allt större betydelse för deras resultat. Skolorna har blivit sämre på att genomföra sitt kompensatoriska uppdrag, menar man.¹³ Liknande formuleringar återfinns i Skolverkets rapport *Likvärdig utbildning i svensk grundskola* (2012), där man konstaterar att likvärdigheten har minskat sedan slutet av 90-talet och att elevsammansättningen på skolorna har kommit att betyda allt mer för resultaten.¹⁴

Skolkets karaktär

Frånvaro är en av de faktorer som har störst negativ effekt på elevers skolresultat, och en viktig varningssignal om att skolan inte fungerar tillfredsställande. Skolk är också en av de starkaste indikatorerna på att en elev är på väg att avbryta sina studier.¹⁵ Men, som en specialpedagog som deltog i vår kartläggning poängterade: elever skolkar på olika sätt och av olika skäl.

Skolverket (2008) skiljer mellan ströfrånvaro och långtidsskolk, där ströfrånvaro innebär att eleven är frånvarande från vissa lektioner, sporadiskt eller mer systematiskt, men deltar fortfarande i gemenskapen i sin grupp eller klass. Den som långtidsskolkar är ofta

Mikael Färnkvist är psykolog och arbetar som enhetschef inom Barn- och ungdomspsykiatri i Kungälv. Mikael har lång erfarenhet av att arbeta med ungdomar med långvarig skolfrånvaro. Här berättar han om en studie som han genomförde år 2011, inom ramen för psykoterapeutprogrammet. I studien intervjuades nio ungdomar som alla hade haft en period med långvarig frånvaro, och som hade lyckats komma tillbaka till en fungerande skolgång.

”De nio ungdomarna som jag intervjuade hade olika typer av skolfrånvaro. I den internationella litteraturen talar man ju om truancy, alltså skolk, vilket ofta är kopplat till ett normbrytande beteende. Man är ute med andra och håller sig hemifrån. Det fanns en tydlig skillnad mellan de tre som jag tyckte hade en sådan problematik, och de tre vars

frånvaro var mer ångestbaserad. För de senare handlade det snarare om skolvägran, eller school refusal som är den engelska termen. Typiskt för den gruppen är att man är isolerad, osäker och att det finns en oro kring att överhuvudtaget vara i skolan, att ta plats och få en tillhörighet bland kamrater. Slutligen fanns det en grupp vars problem var av en blandad karaktär: de var både normbrytande och isolerade sig på ett hemmasittarsätt.

För att ungdomarna i den skolkande gruppen skulle hitta tillbaka till skolan, så var det väldigt viktigt att de kände att de blev lyssnade till. De hade alla kommit på kant med lärare, med skolsystemet, med föräldrar. Det var när de blev mötta utifrån sina förutsättningar, trots att de kunde vara arga och bråkiga, som de kunde försonas. De hade fått komma till en mindre grupp, där det fanns fler vuxna som lyssnade och inte stressade dem. Och där någonstans så vände det för dem och de kände att de hörde till. Då ville de plötsligt.

Medan för de ungdomar som hörde till den typiska skolvägransgruppen, var det mer fråga om en slags utvecklingsprocess. Här talar vi om individer som hade varit hemma under väldigt långa perioder – i något fall så länge som tre och ett halvt år. De behövde stöd och uppmuntran att i sin egen takt utvecklas som personer. För dem handlade det inte så mycket om försoning utan om att utveckla en självbild, ett 'jag' som faktiskt ville någonting.

Det handlar om att sätta igång en process som leder fram till en vändpunkt. En pojke berättade hur han plötsligt en dag kände att han ville gå ut. Han var trött på att vara inne, han ville upptäcka världen, som han mest tagit del av genom tv-tittande. En dag gick han ut i en park och det var där han kände att det vände. Hans upplevelse var att fram till den dagen hade det bara varit de vuxna som ville saker åt honom.”

helt frånvarande från skolan, saknar förankring i sin klass och har ingen kontakt med sina klasskamrater.¹⁶

Flera forskare menar att det är viktigt att göra skillnad mellan olika typer av ogiltig skolfrånvaro beroende på de faktorer som motiverat frånvaron. Det finns dock egentligen inga vedertagna, konsekventa definitioner av skolk¹⁷, vilket kan försvåra det förebyggande arbetet för skolledare och forskare, men en vanlig distinktion är den mellan skolk (eng. *truancy*) och skolvägran (*school refusal*), där den sistnämnda är en allvarligare form som representerar mer emotionella svårigheter. För skolvägraren förknippas skolan ofta med en hög grad av ångest, medan den som skolkar snarare är ointresserad av skolan och mer lockad av aktiviteter utanför skolkontexten.¹⁸

Christopher A. Kearney (2006) menar att de båda kategorierna skolkare och skolvägrare till viss del överlappar varandra. Båda grupperna kan till exempel uppleva ångest och oro inför att komma till skolan efter frånvaro. Men den mer djupgående problematiken hos skolvägraren gör att denne kräver mer omfattande och specialiserade insatser och Kearney framhåller en tvärvetenskaplig ansats, med en eventuell kombination av mediciner och beteendeterapi, som mest effektiv.¹⁹

Skolfrånvaro är uppenbarligen ett mångfacetterat fenomen. Motiven till frånvaron skiftar mellan individer, vilket nödvändiggör lika varierade insatser för att adressera problemet.

Orsaker till skolk

Hur kan man förstå och analysera skolk och skolvägran? Vad får en elev att välja att utebli från undervisningen?

På ovanstående frågor finns förstås flera tänkbara svar. En rad olika perspektiv kan anläggas på fenomenet skolk och många aspekter kan och bör belysas för att få en något

så när rättvisande bild av varför elever väljer att vara frånvarande utan giltigt skäl. För att kunna utforma verkningsfulla insatser för att motverka skolk, är det viktigt att kartlägga mönster och orsaker till att elever inte kommer till skolan.

De orsaker till skolk som lyfts fram i forskningen, kan lite förenklat delas in i tre kategorier: 1) bakgrundsfaktorer relaterade till hemmiljö och omgivning, 2) individuella faktorer, samt 3) faktorer i skolmiljön.

Faktorer relaterade till omgivning och individ

Såväl svensk som internationell forskning visar att det finns ett starkt samband mellan elevers socioekonomiska bakgrund och deras skolprestationer. Särskilt moderns utbildningsnivå har visat sig ha stor påverkan på elevers skolresultat i Sverige.²⁰ I flera större sammanställningar av litteraturen kring studieavbrott framträder också tydliga samband mellan elevers frånvaro i skolan och brist på resurser och stöd hemifrån, oroliga och dåliga relationer till föräldrar, föräldrars förväntningar, kriser i familjen, samt attityder och uppfattningar kring skola.²¹

Individuella, psykosociala faktorer har också relaterats till frånvaro och avbrott. Studier visar att barn som har hög verbal förmåga och är ”anpassningsbenägna”, empatiska, socialiserade, relativt tysta och kontrollerade, brukar ha bättre närvaro än de barn som uppvisar aggressivitet och fientlighet samt låg verbal förmåga. Elever som visar mer aggressivitet blir oftare föremål för disciplinära ärenden än sina jämnåriga klasskamrater, vilket påverkar närvaron negativt och ökar risken för studieavbrott.²²

I en större sammanställning av forskningsstudier beskriver Ken Reid (2005) att de elever som skolkar eller är frånvarande uppvisar sämre skolresultat, gillar färre ämnen, har

Annicka Sannlind, kurator och utvecklingsledare för Onlineskolan, som erbjuder en alternativ studieform för ungdomar som varit frånvarande från skolan under en lång tid:

”En av sakerna som jag har tänkt på är detta att de har slutat att drömma, ibland för väldigt länge sedan. Det tycker jag att de har gemensamt. Man har slutat att våga och pröva nya saker. Det är bättre att inte hoppas, för då kan man inte bli besviken. Det blir ens överlevnadsstrategi, att inte utsätta sig för sådant som känns riskabelt.

Från min sida gäller det att avdramatisera och att hitta en ingång i samtalet. Jag träffar ju många med neuropsykiatriska diagnoser exempelvis – ungdomar som kan ha väldigt särintressen. Hittar man bara rätt ingång, så kan en annars sluten person plötsligt prata på helt obehindrat. Så det gäller att vara nyfiken på den unga människan och se vilka drivkrafter som finns, för däri ligger ju motivationen.

Frågor som ’om du skulle själv få välja fritt, vad skulle du vilja då?’ får man ta i ett senare skede. För det blir som att de vågar inte. För då finns plötsligt, i deras tycke, ett utrymme för att misslyckas.

Jag vill verkligen understryka vikten av att adressera den hemmasittande ungdomens hela situation. Att parallellt med det pedagogiska spåret även arbeta med psykosociala insatser, som ibland även behöver kompletteras med medicinska insatser, med det som ligger till grund för att den unga personen av olika skäl inte klarar att gå på traditionellt vis i skolan. Att enbart erbjuda en hemmasittare studiemöjligheter i hemmet bidrar bara ytterligare till problematiken och utanförskapet, vilket jag finner direkt oetiskt.”

negativ attityd till skolans regler och förordningar, inte gör läxor, har färre vänner i skolan, har lägre karriäraspirationer och oftare lider av psykosomatiska sjukdomar.²³

Även i Sverige visar studier att elever som upplever svårigheter med skolarbetet är mer benägna att hoppa av skolan, i synnerhet om de också har sociala svårigheter. Elever i behov av särskilt stöd är överrepresenterade bland dem som inte avslutar sina studier.²⁴ En studie av Allan Svensson och Sven-Eric Reuterberg (2002) med titeln *Vad har hänt i gymnasieskolan under de senaste fem åren?* visar att ungdomar som har hoppat av skolan oftare uttrycker att de inte fått tillräckligt stöd under sin utbildning, än de ungdomar som fullföljt utbildningen, ett resultat som speglas också i Skolverkets egna enkätstudier. I sammanställningar av Skolinspektionens iakttagelser visar Skolverket på brister när det gäller särskilt stöd i grundskolan och gymnasieskolan, senast i en rapport från 2012.²⁵

Stödet kan exempelvis gälla läs- och skrivsvårigheter, något som det visat sig finnas en överrepresentation av hos dem som hoppar av sina gymnasiestudier.²⁶ I en rapport från SCB med statistik kring orsaker till avhopp från gymnasiet framgår att endast 15 procent av de avhoppade eleverna hade deltagit i någon form av stödundervisning, trots att 40 procent av dem som deltagit i studien uppgav att de skulle ha kunnat fullfölja sina studier om de fått mer stöd från lärare eller annan personal. I SCB:s rapport framgår inte vilken typ av svårigheter eleverna upplevt när det gäller inläring, vilket hade kunnat ge viktig information om hur stöd fungerar i skolan för olika grupper av elever.²⁷

Cederberg pekar i sin sammanställning av forskningslitteratur kring avhopp i Sverige på att långvariga fysiska såväl som psykiska hälsoproblem är en av huvudanledningarna som unga uppger för studieavbrott. I Cederbergs egen forskning kring elever på IV-programmet uppgav ungefär en tredjedel av eleverna att ohälsa påverkat deras betyg negativt.²⁸ Cederberg menar att resultaten indikerar att elever saknat tillräckligt stöd för att kunna upprätthålla och fullfölja studierna, trots sjukdom. Hon lyfter också behovet av att granska hälsa i relation till studieresultat och avhopp mer, eftersom sjukdom och olyckshändelser ännu inte rönt "närmare uppmärksamhet inom forskningen."²⁹

Cederberg menar också att begreppet skolrötthet inte har analyserats eller problematiserats tillräckligt. Hon skriver: "För våra studier, brist på stöd eller otillräckligt stöd kan ha lett till en rad misslyckanden i skolan och påverkat elevernas motivation för studier"³⁰ och pekar på hur många i SCB:s statistik som uppger att de varit i behov av stöd utan att få det.

Faktorer i skolmiljön

Oavsett de omständigheter som kan härledas till familj, närmiljö eller individ, visar många undersökningar att själva skolmiljön är av stor betydelse för hur elever ska lyckas med sina studier. Faktorer i skolmiljön påverkar elevers möjligheter att lyckas, oavsett deras

Jörgen Frohm, rektor på Framtidsgymnasiet, där majoriteten av eleverna börjar med ofullständig betyg:

"En utspridd föreställning i skolans värld är att allting måste leda till en konsekvens. Konsekvenspedagogik, kallar de det. Men om konsekvensen är att en elev kommer ut från gymnasieskolan utan betyg, vad har vi vunnit då? Ingenting. Vad har vi lärt dem? Ingenting.

I åtgärdsprogrammen ser vi det väldigt tydligt: 'eleven ska, eleven ska...'. Men eleven är inte här för att underhålla oss, eller motivera oss. Det är vi som är anställda, det är vi som är de professionella. Att tro att man kan bestämma saker som att 'han måste gå upp tidigare på morgonen, han måste läsa sina läxor...' är verkningslöst – ofta är det ju just dessa saker som eleven har problem med! Man måste ställa sig frågan: vad är vårt uppdrag?"

Håkan Stenhede är chef för enheten Elevhälsa och utveckling i Lerum. Här beskriver han sin syn på vad som är viktigt för ett framgångsrikt arbete med att motverka skolk:

”Först och främst, och det gäller ju allt stöd egentligen, så behöver man ju ha information och göra en kartläggning av vad problemet är, så att man inte tar för givet att det är det ena eller andra. Det innebär att man behöver prata med föräldrar och med personalen som finns kring eleven, både i och utanför skolan. Man behöver förstås också försöka prata med den det berör – eleven själv.

När man sedan börjar arbeta med eleven, så är bemötandet A och O. Jag tror faktiskt inte att vem som helst kan jobba med det här. Man måste vara inriktad på relationsbyggande och inse att man kanske inte kan börja med att räkna matte dag ett, och tro att det ska få eleven att komma tillbaka. Vad som fungerar i bemötandet är ju otroligt individuellt, men ska man ändå säga något generellt så gäller det att kunna navigera lite utanför boxen. Det låter kanske banalt, men att man faktiskt vågar gå ut och sätta sig och ta en fika eller åka in till stan och göra något annat. För att arbeta framgångsrikt med de här eleverna behöver man ha en uppsättning av olika verktyg och uppslag.

Man behöver också förstå varför man ska göra allt det här. Att det på sikt hänger ihop med utanförskap och att ett lyckat förebyggande arbete är något som vi alla kommer att tjäna på i slutändan. Mitt jobb är inte bara till för mig, utan för oss alla. Därför är det också viktigt att vi inte jobbar i ’öar’, där var och en bara ser till sina egna lektioner. Arbetar vi tillsammans och uppmärksammar skolket tidigt, så är mycket vunnet. För ser man mellan fingrarna när skolket börjar och varningssignalerna finns där, så är risken stor att man i ett senare skede blir sittande i oändliga möten.”

bakgrund och personliga förutsättningar, och det är också de faktorerna som måste utgöra startpunkten för det förebyggande arbetet med att främja elevers närvaro.

De strukturella faktorer på skolnivå som i forskningslitteraturen sätts i samband med frånvaro, inkluderar säkerhet och trygghet, tydliga och effektiva policys kring närvaro, förväntningar på elever och planering av kurser och läroplansmål.³¹

Skolor som karaktäriseras av mindre klasser, flexibilitet i mötet med elever, elevdelaktighet och nära samarbete med föräldrar har mindre frånvaro, jämfört med skolor som har en ”frihetsberövande” kultur, med mycket kontroll och en mer rigid organisation.³² Förväntningar på elever och relationer är också viktiga faktorer som nämns i forskningen³³, liksom i vilken grad eleverna upplever sina kurser och ämnen som meningsfulla och relevanta och att de blir utmanade på ”rätt” nivå.³⁴

I forskningen kring skolk används ibland begreppen push- och pullfaktorer. Pushfaktorer är sådana som verkar fjärmande och exkluderande, medan pullfaktorer tvärtom lockar eller ”drar” individen mot något. Applicerat inom ramen för skolkstudier verkar faktorer i skolmiljön såsom socialt utanförskap, brist på stöd, eller en låg känsla av meningsfullhet, som tydliga pushfaktorer som gör att risken ökar för att eleven inte går till skolan. Men även pullfaktorer kan öka risken för frånvaro, beroende på vilket håll de verkar åt. Kamrater som inte värderar skolan, skolkar och uppmuntrar till skolk, drar eleven längre bort från undervisningen.

Fler viktiga push-faktorer som framkommer i tidigare studier, internationellt såväl som i Sverige, är bland annat för hög studietakt, bristande förståelse, brist på stöd, negativt bemötande av lärare och andra elever och lärares attityder.³⁵

Studieavbrott som fenomen beror alltid på en växelverkan av institutionella, individuella

och strukturella faktorer. Det är tydligt att problemet med skolk måste förstås som ett fenomen som uppstår i interaktionen mellan kontext och individ och som inte bör tillskrivas den enskilda eleven.³⁶ Även om anledningarna till att elever inte går till skolan skiftar med elevers bakgrund och individuella förutsättningar, så finns det viktiga gemensamma faktorer för arbetet i de skolor som lyckas väl med att främja elevers närvaro och prestationer. Dessa involverar ett strukturerat arbetssätt kring närvarohantering men i ännu högre grad undervisningens utformning och bemötandet från de professionella vuxna.

Vikten av tidiga insatser

Styrdokumentet är tydliga: skolan är ansvarig för att kartlägga elevernas behov och förutsättningar och att anpassa undervisningen efter dessa. I de fall då eleven har svårigheter i skolsituationen – exempelvis med motivation och närvaro – ska det uppmärksammas av skolan, ett åtgärdsprogram ska utformas och stödande insatser ska erbjudas eleven.

Skolverkets statistik och undersökningar visar dock att trots en tydlig lagstiftning kring skolplikt och frånvaro, och tydliga riktlinjer för skolornas arbete kring frånvarohantering, så har den olovliga frånvaron legat på bekymmersamt höga nivåer. I rapporten *Rätten till utbildning: Om elever som inte går i skolan* (2008), som var den första nationella studien av långvarig ogiltig frånvaro, pekar man på bristande rutiner i de deltagande kommunernas skolpliktsbevakning, och att uppföljning kring skolors frånvarorutiner ofta saknas. I undersökningen med siffror från läsåret 2006/2007 framkom att omkring 1600 elever inte varit närvarande i skolan under minst en månad och att ca 5000 elever hade haft kontinuerlig ströfrånvaro under de senaste två månaderna.³⁷

I en rapport från Skolverket från 2010 som baserades på en nationell enkätundersökning

Titti Ljungdahl, rektor och utvecklingsledare vid Skolförvaltningen i Mölndals stad, berättar om sina erfarenheter och lärdomar av att arbeta med en grupp elever som hade hoppat av skolan:

”Det hade ju gått så långt för de här flickorna. Hade man fångat upp dem långt tidigare så hade det kanske inte blivit så här. Det blev mitt mål, att arbeta förebyggande och på sikt få bort den här gruppen. Så att de aldrig tappar det där förtroendet för lärarna och för skolan. För nästan lika lång tid som de hade varit borta, lika lång tid tog det att få dem tillbaka.

Flera av dem berättade att det hade börjat i årskurs fem, eller i de tidigare skolåren. Var och en hade sin berättelse om hur det hade börjat. Ibland var det att man inte hade hängt med, ibland att det hade varit mycket som pågick hemma som hade gjort att man var trött i skolan. Och det ser man ju i Skolverkets rapport, att det räcker med ströfrånvaro, så kan man halka av banan.

Man kanske börjar med att undvika idrott, vilket är relativt vanligt, och stannar hemma den dagen då det är idrott på schemat. Sen behöver det inte ta mer än ett par veckor förrän man har halkat efter också i andra ämnen. Så möts man av en lärare som säger 'Har du inte gjort det, vi har ju en ny uppgift nu!'. Det blir lite som en kedjereaktion, man halkar av banan. Därför är det väldigt viktigt att ta ströfrånvaron på allvar, även om man tycker att de hänger med.

Vi har kommit att arbeta mycket med detta. Med hjälp av vårt frånvaroprogram tittar vi en gång i månaden både på elever som har varit borta mycket och på dem med ströfrånvaro och så hugger vi tag i dem. Skolsköterskan ringer hem och frågar hur det är och vi letar efter mönster. Och på det viset så har vi fått fatt på väldigt många som har behövt det där lilla extra.”

om frånvaro i grundskolan framkom att 1650 elever under läsåret 2008/2009 hade varit fullständigt frånvarande sedan minst en månad. Nästan 600 elever hade varit frånvarande under hela vårterminen och runt 12 100 elever var sporadiskt frånvarande sedan minst två månader. Drygt 150 elever hade varit borta under hela skolåret eller längre. Resultatet av undersökningen visar dessutom en ökning av elever med återkommande ogiltig frånvaro jämfört med tidigare år, vilket enligt Skolverket inte direkt pekar på att frånvaron i sig ökat, men på att man ditintills allvarligt underskattat problemet.

I samma undersökning framkom också att det fanns stora skillnader mellan skolors och föräldrars perspektiv i bedömningen av orsakerna till frånvaro. Skolor angav ofta brister hos eleven eller hemmiljön som orsak till frånvaron, medan föräldrarna menade att bristerna snarare fanns att hitta i skolmiljön.³⁸

Kartläggningar på gymnasiet visar att ogiltig frånvaro är vanligt förekommande även där. En studie av omkring 10 000 Stockholmselever år 2002 visade att 20-30 procent av eleverna i årskurs nio och 55-60 procent av elever i år två på gymnasiet hade skolkat minst en gång under den senaste 10-veckorsperioden³⁹ och en undersökning som genomfördes år 2004 visade liknande siffror.⁴⁰

Oavsett bakomliggande orsaker till frånvaro, är det tydligt i forskningslitteraturen att insatserna för att främja närvaron behöver påbörjas så snart som möjligt efter att eventuella problem har upptäckts. Tidiga interventioner kan förhindra att ett beteende normaliseras hos elever. Skolverket (2008) konstaterar att ströfrånvaro ofta är första steget på "skolktrappan", som kan leda till långvarig frånvaro. Tidiga varningssignaler kan vara sena ankomster och avvikande från lektioner och sporadisk frånvaro som sedan riskerar att utvecklas till hög och långvarig frånvaro.

Genom tidigare studier vet man även att det finns stora fördelar med att påbörja insatser för att motverka frånvaro i tidig ålder. I äldre åldrar tenderar problemen att bli mer komplexa och förstärkta, och beteenden som utvecklas tidigt riskerar att bli mer långvariga och ihållande. Janet Ford och Richard Sutphen (1996), som arbetat med elever i grundskolan, menar dessutom att tidiga interventioner är en möjlighet för skola och barn att utforma positiva, stöttande relationer under ett viktigt skede i barnens utveckling, vilket kan ha en mycket positiv långvarig effekt.⁴¹

Meningsfullhet i undervisningen: Känsla av sammanhang

De undersökningar av skolfrånvaro och studieavbrott som tar sin utgångspunkt i elevernas perspektiv visar att något som elever själva ofta nämner som en viktig anledning till att de skolkar eller helt slutar gå till skolan, är en upplevd brist på meningsfullhet och relevans.⁴²

Bristen på meningsfullhet kan innebära att elever har svårt att förstå kopplingen mellan skolarbetet och deras egna framtidsplaner, eller att de upplever en brist på glädje i själva läroprocessen.⁴³ I samband med dessa resultat har forskare diskuterat hur meningsfullhet och motivation hör ihop med förståelse. Skoltrötthet och brist på motivation har inte sällan sitt ursprung i en otillräcklig förståelse, vilken i sin tur gör att undervisningen uppfattas som ointressant och tråkig.⁴⁴

Begreppet KASAM, Känsla Av SAMmanhang, myntades av Aaron Antonovsky och används ofta i skolsammanhang för att beskriva hur stress och obalans som påverkar motivation och resultat uppkommer och kan motverkas. Antonovsky menar att vi människor ständigt står inför olika former av motgångar, krav och konflikter som måste lösas på ett konstruktivt sätt för att vi ska må bra. Skillnaden mellan dem som lyckas hantera problemen och

dem som inte lyckas handlar, enligt Antonovsky, om hur man som individ upplever sin tillvaro. För att klara motgångar och påfrestningar behöver man uppfatta tillvaron som begriplig, hanterbar och meningsfull. Utifrån det perspektivet kan man se det som att för höga krav och otillräckligt stöd kan göra att eleverna upplever stress och får svårt att hantera sin situation. Upplevs inte skolan som begriplig, hanterbar och meningsfull, kan detta leda till att eleven börjar skolka för att slippa ställas inför ständiga misslyckanden.⁴⁵

På motsvarande sätt verkar delaktighet, inflytande, social trygghet, belöningar och tydlighet som skyddsfaktorer mot stress och uppgivenhet. Pedagogernas uppdrag, menar Antonovsky, består till stor del i att skapa en miljö som upplevs som meningsfull, hanterbar och begriplig för eleverna och därigenom öka förutsättningarna för att de ska lyckas.⁴⁶

Meningsfullhet i undervisningen: Bedömning för lärande

Under de senaste åren har forskningen kring ”synligt lärande” och formativ bedömning satt fokus på betydelsen av en undervisning som elever upplever som meningsfull och begriplig. John Hattie visar i sin metastudie *Visible learning* (2009) att pedagogers förmåga att skapa delaktighet och motivation genom att möta sina elever och anpassa undervisningen till deras tidigare kunskaper och förutsättningar, är det som har störst effekt på elevers utveckling och resultat. För att förstå vad som ska bemästras behöver elever ha en tydlig förståelse för målen och sina egna lärprocesser och få relevant stöd i sin kunskapsutveckling.⁴⁷

Håkan Jenner (2004) menar att ett välfungerande mål ska vara:

- **greppbart**, d.v.s. inte alltför högt eller abstrakt,
- **begripligt**, d.v.s. eleven måste kunna få svar från pedagogen på frågan varför vissa aktiviteter ska utföras, samt
- **hanterbart**, d.v.s. elev och pedagog måste tillsammans kunna bedöma förutsättningarna för att eleven ska lyckas.

Enligt Jenner har pedagogen en viktig roll i motivationsarbetet. Det är pedagogens uppgift att förstå eleven och att ansvara för en fruktbar relation. Detta kräver en god förståelse för vad dålig självkänsla och många misslyckanden kan innebära. Det viktigaste är inte att bli sedd, utan *hur* man blir sedd. Enligt Jenner kan dåligt självförtroende vara en anledning till att man blir rädd för att misslyckas. En individ med svag tilltro till den egna förmågan tar ofta misslyckandet som en bekräftelse på sina egna brister.⁴⁸

Camilla Rudevärn, skolutvecklare vid Skolförvaltningen i Mölndals stad, lärare i svenska och musik, IT-pedagog samt certifierad coach:

”Drop outs-elever är barn som inte alltid passar i den fyrkantiga ram som skolan erbjuder, oavsett vad vi tycker om det. Egentligen rör det sig om oerhört starka personer som kan gå emot hela samhällets normer och värderingar. Och de är ju enormt goda skolutvecklare. Jag brukar säga att alla lärare skulle tillbringa ett par år med drop outs. Även om det är tungt så finns det heller ingenting som utvecklar en mer som pedagog om man verkligen vill förstå hur lärande kan gå till. Hur viktigt det är för en människa att få lära sig saker och att få ta steg som gör att man känner att man utvecklas.

För mig känns det oerhört frustrerande att komma in i ett vanligt klassrum där jag ser släckta ögon. Det betyder att man inte använder potentialen hos barnen. I många klassrum gör man naturligtvis det, men jag ser också många exempel när jag är ute där jag tänker att eleverna är där, men de är inte där.

Det som har hänt är att man försöker styra barn att göra något där de själva inte är med i processen. Man går till skolan, man går upp, man gör det som förväntas av en. Men man är inte där och ställer krav på sin egen utbildning, man är inte där för sin egen skull. Det behöver inte alls vara det att läraren är dålig, det är inte det jag är ute efter, men vi måste förstå den här mekanismen som gör att eleven känner 'jag vill vara här, jag vill gå upp på morgonen – för att jag vill! Inte för att någon har tvingat mig'.

För många är det också problematiskt med all den här textmassan som finns i skolan idag, där det förväntas av oss när vi är i trettonårsåldern att vi kan läsa kanske 20 sidor SO-text. Detta utan att vi har säkrat upp att alla barn har den läsförmågan som de ska ha. Den här typen av elever som jag har arbetat med är ju ofta verbala och uttrycker sig bra muntligt, men av olika skäl har de kanske inte har fått den läsvana som gör att man kan kommunicera på en högre nivå. Och har man inte läst, så är det ett hinder också när man läser matte, till exempel.”

I Sverige har forskning kring bedömning för lärande, eller *formativ* bedömning, bidragit till kunskap om hur pedagoger bör agera och planera för att få bästa möjliga genomslag i sin undervisning. En av de centrala strategierna i ett formativt förhållningssätt handlar om att förstå och kommunicera var eleven befinner sig i relation till de aktuella kursmålen. Denna information är utgångspunkten och den viktiga komponent som behövs för att elev och pedagog tillsammans ska kunna läsa kartan och navigera mot målet.

Ofta finns det ”önskelägen” som läraren hoppas att eleven befinner sig i, men det är viktigt att ta reda på vilka kunskaper och förmågor eleven faktiskt besitter och behöver utveckla ytterligare för att optimera lärandet. Pedagogens roll blir att medvetet planera sin undervisning utifrån vad som fungerar bra, och att föra eleverna framåt i lagom utmanande steg.

I boken *Inside the black box: raising standards through classroom assesment* visar Dylan William och Paul Black hur en utformning av klassrumspraktiken för inkludering och delaktighet gör stor skillnad för elevernas resultat. William och Black ger exempel på hur möjligheter till delaktighet och engagemang kring lärandet i klassrummet kan skapas genom medvetna strategier, och hur ett tydlig fokus på lärandet hjälper elever att skifta sin uppmärksamhet från personliga förutsättningar och kamraternas prestationer till uppgifterna och sin egen lärprocess.⁴⁹

Ytterligare en viktig aspekt i ett formativt arbetssätt är att eleverna ges möjlighet att använda sina intressen och färdigheter under sin utbildning och att pedagogen jobbar med att utveckla dessa, i relation till ämnesplaner och kunskapskrav. Att bygga vidare på elevernas intressen och styrkor är ett sätt att motivera dem att ingå i skolans gemenskap.

Ett av skolans huvuduppdrag är att utveckla och uppmuntra elevernas lärande. I arbetet med elever som inte trivs i skolan måste hela skolororganisationen vara inställd på att lösa de svårigheter som uppstår. Att sätta elevernas lärande i främsta rummet ställer krav på pedagogen att hela tiden vara beredd att utvärdera vilken effekt de metoder som används har, och att skaffa information om varje enskild individs utveckling.

Den psykosociala miljön

I tidigare avsnitt har vi på olika sätt berört hur skolan både har ett tydligt ansvar för och möjligheter att främja elevernas närvaro. Tidiga insatser vid behov och en undervisning som upplevs som meningsfull och relevant, är viktiga faktorer. Men kanske än mer grundläggande är att skolan måste utgöra en trygg psykosocial miljö.

Knut Sundell och Bassam El Khouri (2005) fann i en större undersökning att två faktorer

hade ett särskilt starkt samband med elevers skolk och avhopp: normbrytande beteenden (droger, kriminalitet, aggressivitet, tidig sexuell aktivitet) och svaga akademiska förmågor (betyg och prestationer). De menar att dessa resultat kan ge viktiga fingervisningar om hur insatser för att motverka skolk och studieavbrott bör utformas: dels bör undervisningen utvecklas, dels bör man arbeta för att befästa tydliga normer och värderingar i skolan.⁵⁰

En viktig dimension som tas upp i litteraturen om varför barn och unga inte går till skolan, är relaterad till sociala svårigheter. Forskning visar att ungdomars sociala liv i skolan har stor inverkan på deras beteende, i synnerhet under tonåren som är en tid då man prövar olika identiteter.⁵¹ Gruppidentitet och grupptrösk styr ofta beteenden. Det finns studier som visar att 70-80 procent av allt skolk sker i grupp och det finns klara samband mellan skolk och att ha kompisar som skolkar.⁵²

Av de elever som deltog i GR Drop Outs kartläggning, var det många som såg mobbning som en av de viktigaste bakomliggande orsakerna till skolk och studieavbrott. Den bilden bekräftas på flera håll i litteraturen. När Ungdomsstyrelsen (2013) lät 379 unga som inte fullföljt sina gymnasiestudier svara på frågor om orsakerna till avhoppet, angavs just mobbning och socialt utanförskap som det allra främsta skälet.⁵³

Negativa kamratrelationer har en stark påverkan på elevers hälsa och prestationer i skolan. Omvänt gäller att positiva relationer till kamrater kan utgöra en "buffert" för sambandet mellan låg akademisk prestation och dålig hälsa.⁵⁴ Studier visar att elever som skolkar har färre kamrater och i högre grad än andra är utsatta för mobbning och utfrysning, medan goda relationer med lärare och andra elever skapar trygghet i skolan och har en positiv inverkan på närvaron.⁵⁵

I intervjuer med gymnasieelever på nationella och individuella program som ingick i projektet Gymnasieskolans möte med Ungdomar som Riskerar social Utslagning (GURU), fann Britta Alin Åkerman (2007) att mobbning och bristande förståelse från omgivningen

Karin Asplund är utvecklingsledare vid Göteborgs Stad. Här berättar hon om "0-visionen", ett projekt som drivs inom ramen för den nationella satsningen Plug In:

"Vår 0-vision går dels ut på att minska studieavbrotten, dels på att höja betygsnivån på gymnasiet. Målet är alltså att alla som påbörjar sina gymnasiestudier också ska fullfölja dem och dessutom gå ut trean med minst betyget E i alla ämnen. Och detta arbetar vi med genom att stärka rektorerna – två projektledare som båda är erfarna specialpedagoger träffar rektorerna ungefär var femte vecka för att gå igenom alla elever i de klasser som ingår i projektet.

En viktig nyckel till framgång är att man är beredd att ompröva sina arbetssätt. När man ser att någonting inte fungerar – just nu ser vi till exempel att många har svårigheter att klara av matematiken på gymnasiet – så måste man fråga sig vad man ska göra åt det. Och om man sätter in insatser och resultatet blir lika dåligt ändå, då måste man fundera vidare på vilken pedagogik man ska använda sig av.

Något som vi pratar mycket om i projektet är det här med bemötandet och förväntningarna. Om du förväntar dig att någon kommer att klara av något, så är chansen mycket högre att den gör det, än om du förväntar dig ett misslyckande. Det tycker vi är väldigt tydligt. Det är fortfarande ett problem att man har för låga förväntningar på vissa elever. Vi har väl en tendens att tänka så, som människor, att misslyckanden upprepar sig. Jag tillhör ju dem som vägrar tro att inte alla kan lära. Men det tar olika lång tid, man behöver olika mycket stöd och hjälp, och man lär sig på olika sätt."

var något som många hade upplevt. Många uttryckte också att de hade varit i behov av vuxenkontakter.⁵⁶

En delstudie i ett större forskningsprojekt vid Umeå universitet, *Osäkra övergångar*, som fokuserade på svenska ungdomar som lämnade skolan utan att ha fullföljt gymnasiet, visade även den att just mobbning och utanförskap var en viktig anledning till att de unga inte orkade vara i skolan. Deltagarna i intervjustudien upplevde att de inte fick hjälp eller stöd från skolan för att förändra situationen.⁵⁷

Liknande uppgifter har framkommit i finsk forskning. I en undersökning som inkluderade 174 unga individer som inte hade påbörjat eller fullföljt grund- eller gymnasieskolan, framstod deltagarnas erfarenheter av sociala svårigheter och främlingskap som den främsta anledningen till deras avståndstagande till skolan som institution. Sakari Ahola och Suvi Kivelä, som låg bakom undersökningen, menar att skolans traditionella utformning inte passar alla elever, vilket resulterar i avhopp trots att eleverna egentligen värderar utbildning.⁵⁸

I en ny avhandling om skolk i grundskolan visar Ann-Sofie Strand (2013) att många av de elever som skolkade upplevde en brist på relationer. Det inkluderade relationer med lärare men även till andra elever och i synnerhet andra elever i klassen. Flera av deltagarna i studien beskrev att de kände sig utanför i klassen, vilket gjorde att de drogs bort från klassrummet och även skolan. Utanförskapet var en stark pushfaktor, eller som Strand uttrycker det, *systemkraft*.

Strand understryker vikten av att arbeta aktivt med socialt stöd, såväl som stöd för att ge alla unga möjligheter att utvecklas i skolan utifrån sina individuella förutsättningar. Hon skriver att "(D)et sociala stödet bör ses som en rättighet" och vidare:

*Skulle skolpliktslagen inkludera rättigheter för alla elever att uppleva både trygghet och stimulans i sin lärandemiljö, måste skolorganisationen kunna ge utrymme för trygga relationsbyggande förhållanden mellan vuxna och elever. Kanske måste alternativa skolformer med hög grad av individuell anpassning därför erbjudas.*⁵⁹

Annicka Sannlind, Onlineskolan:

"Många som jag träffar har ju tidigare haft en del kontakt med elevhälsan och blivit kallade till diverse olika möten som har haft, får man ju utgå från, väldigt goda avsikter. Men vad de har upplevt är att de inte har blivit lyssnade på själva. Skolan har liksom erbjudit ett färdigt, standardiserat hjälppaket, som de inte har velat ta del av. Så det gäller att vara lite mer lyhörd och inse att huvudpersonen måste vara med på banan – man måste lämna utrymme för att lyssna.

Tyvärr har jag också mött många som har vittnat om att de har blivit mobbade och sen fått höra att det är de själva som behöver förändra sig, till exempel genom att byta klädstil. Man vill ju inte tro att det är sant. Det innebär ju att man i så fall lägger ansvaret på den utsatta eleven, i stället för att se det som att skolan måste skapa en miljö där det finns utrymme för, och där man till och med värdesätter, att människor ser lite olika ut, eller har olika åsikter eller olika kulturella bakgrunder.

Och om man ska se andra sidan av myntet så möter jag ju även elever som uppger att de alltid fick skulden för allt. De som har känt att det inte var någon idé att försöka, för den felande länken var alltid man själv. Och resultatet blir ju en känsla av att skolmiljön inte är för mig."

Vad perspektiven lär oss om att göra skillnad

Sammanfattningsvis kan det konstateras att ett gott arbete för att motverka frånvaro och studieavbrott kräver samordnade insatser på flera plan. En trygg skolmiljö som karaktäriseras av positiva relationer och förväntningar är av avgörande betydelse för elevernas trivsel. Likaså är det viktigt att undervisningen anpassas efter elevernas förutsättningar och behov och utformas på ett sätt som gör dem delaktiga i sitt eget lärande.

Skolor och kommuner behöver också utveckla ett systematiskt arbetssätt för närvarokontroll och uppföljning av frånvaro, samt kartläggning av orsaker till att elever inte kommer till skolan, för att kunna utforma verkningfulla stödinsatser. I det arbetet är samarbetet mellan hem och skola en viktig framgångsfaktor.

Skolan kan arbeta med att motverka avbrott på ett framgångsrikt sätt. Lärarnas kompetens och professionalitet, klimatet i skolan och en medvetenhet vad gäller arbetssätt i och utanför klassrummet gör skillnad för skolans möjlighet att uppfylla sitt kompensatoriska uppdrag, oavsett elevernas socioekonomiska bakgrund. Till exempel finns det studier som visar att för barn som växer upp under samhällets vård, eller i familjer i behov av återkommande ekonomiskt bistånd, så kan skolan, när den fungerar bra, vara den starkast skyddande faktorn mot framtida psykosociala problem.⁶⁰

Att ge alla unga en möjlighet och motivera dem att fullfölja grundskolan och gymnasiet innebär en stor utmaning. För skolor innebär det att de måste hitta sätt att arbeta som passar en ofta mycket diversifierad grupp av elever. Här finns inga standardmallar att tillgå, men det betyder inte att det saknas beprövad erfarenhet.

I det här kapitlet har vi belyst olika aspekter av skolk, studieavbrott och utanförskap. Vår genomgång av studier och statistik om ämnet är långt ifrån fullständig, men kan förhoppningsvis fungera som en introduktion för den vetgirige och som ett stöd för den som vill bedriva ett förebyggande eller uppfångande arbete gentemot den här gruppen av ungdomar.

Flera av deltagarna i studien beskrev att de kände sig utanför i klassen, vilket gjorde att de drogs bort från klassrummet och även skolan.

4. GR Drop Outs kompetensutvecklingsinsatser

GR Drop Outs skulle skapa unika förutsättningar för kompetensutveckling och samverkan mellan olika aktörer i Göteborgsregionen – aktörer som på olika sätt arbetade nära ungdomar i åldrarna 13-20 år.

Arbetet med vår kartlägningsrapport, vars viktigaste delar sammanfattas i kapitel 2, hade gett oss en bild av hur personal och elever med olika bakgrund, kompetenser och erfarenheter resonerade kring frågor om skolk. Vi hade också fördjupat oss i forskningslitteratur på området. Nästa steg var att använda dessa insikter för att bidra till en positiv utveckling i Göteborgsregionen.

Projektgruppen bestod i det här skedet av Johan Borvén, Ulrik Fostvedt, Anna Liljeström, Natalie Lindqvist, Åsa Nilsson, Rikard Ström och projektledare Fredrik Åkerlind. Utöver att ge oss i projektgruppen en ökad förståelse för vilka behov som fanns i vår region, fungerade vår kartläggning också som ett tacksamt underlag för kunskap och diskussion att ta avstamp från när våra insatser skulle introduceras. Kartlägningsrapporten blev ett sätt att sprida erfarenheter och exempel från regionen – angelägna såväl som inspirerande.

Sammanlagt deltog 1467 personer i GR Drop Outs kompetensutvecklande insatser. Bland deltagarna fanns pedagoger, skolledare, kuratorer och andra som i sina yrkesroller kommer i kontakt med unga människor som av någon anledning inte känner att skolan är till för dem.

Insatserna kan kategoriseras enligt följande:

- **Spridning och kunskapsutveckling** – konferenser och kunskapsutbyten i form av resor, besök på skolor och andra verksamheter
- **Skolinsatser** – genomlysning, presentation av kartläggning samt processtöd
- **Fördjupande skolinsatser** – presentation av kartläggning samt längre processarbete

I avsnitten som följer ges en översiktlig beskrivning av GR Drop Outs olika insatser inom respektive kategori.

Spridning och kunskapsutveckling

I december 2011, efter lanseringen av kartlägningsrapporten, inleddes ett större strategiskt arbete för att sprida lärdomar från projektet och öka kunskaperna kring frånvaro och avbrottsproblematik inom Göteborgsregionen.

Konferenser

I maj 2012 anordnades en heldagskonferens med seminarier och grupparbeten som riktade sig till skolledare, elevhälsopersonal och andra aktörer med intresse för frågan. 305 personer från hela regionen deltog. Föreläste gjorde psykologerna Viktoria Konstenius och Maria Schillaci, representanter från Skolverket samt Mikael Färnkvist, psykolog med lång erfarenhet av att arbeta med barn och ungdomar med långvarig frånvaro. Utbildningsgruppens ordförande Helene Odenjung höll ett invigningstal och tv-profilen Natanael Derwinger var konferencier. Dessutom anordnades ett antal seminarier och multiprofessionella möten som belyste skolkproblematik ur olika perspektiv.

En ambition i projektet var att skapa förutsättningar för god samverkan och kunskapsutbyten mellan olika professioner. Av den anledningen lät vi konferensdeltagarna mötas i multiprofessionella arbetsgrupper om 3-6 personer för att samtala kring ett arbetsmaterial om en fiktiv elev, Kim, som befann sig i riskzonen för att hoppa av skolan och hamna i utanförskap.

Åsa Nilsson, GR Drop Outs:

”Under arbetet med vår första konferens pratade vi mycket om horisontsammansmältningar och vikten av att olika professioner kunde mötas, både för att bidra till en högre kunskapsnivå i teamet och till en ökad förståelse för olika perspektiv. Många deltagare uttryckte att de saknade tid och plats för att träffas och påbörja ett gott samverkansarbete. Vi såg att ett arrangemang som samlade olika professioner på samma plats, och som erbjöd tid för möten och reflektion kring ett och samma exempel, väckte innovativa tankar om hur ett sådant arbete kan bedrivas.”

Ytterligare en konferens genomfördes i september 2012. Denna gång var temat ”Att främja elevers skolnärvaro med hjälp av IKT”. På plats fanns representanter från skolor som arbetar med onlineundervisning som alternativ till ordinarie undervisning, pedagoger som integrerat IKT i sin undervisning för att främja elevers lärande och motivation, och personer som ville lära sig mer om strategier för att inkludera IKT i skolan. Erfarenhetsutbyte mellan de 68 engagerade deltagarna var det centrala under dagen.

Under Mötesplats Skola i oktober 2012 arrangerade vi två större seminarier: *ELOF - Elever med Lång Ogiltig Frånvaro* med Kenth Hedevåg samt *Avhopp från gymnasieskolan – att inte följa den förväntade vägen* med Marianne Lundgren. Representanter för projektet fanns också på plats under konferensdagarna för att sprida material, kunskap och inspiration. De skolor som vid det laget hade anmält intresse för att delta i fördjupande insatser hade möjligheten att delta kostnadsfritt på seminarierna, som ett led i kompetensutvecklingsinsatsen. Sammanlagt deltog omkring 600 personer vid de två seminarierna.

I oktober 2013, kommer GR Drop Outs återigen att medverka på Mötesplats Skola – denna gång med en avslutnings- och spridningskonferens. Vid konferensen, som i skrivande stund fortfarande ligger framför oss, erbjuds sex seminarier som alla berör skolk och utanförskap utifrån olika perspektiv. Utöver dessa kommer erfarenheter och lärdomar från projektet att summeras i en presentation.

Utöver dessa större spridningsinsatser, har det inom ramen för projektet också anordnats kunskapsutbyten i mindre skala kring frånvaroproblematik, där representanter för projektgruppen har träffat andra aktörer som har varit involverade i frågan i regionen. Utanför vår region har resultat och erfarenheter spridits till ett flertal kommuner, kommunalförbund och riksdagspolitiker.

Kunskapsutveckling genom transnationella aktiviteter

BETT-mässan i London

I januari 2012 reste projektrepresentanter från GR Drop Outs till London för att delta i BETT-mässan, en av Europas största utbildnings- och IT-mässor. Syftet var att ta del av olika strategier och IKT-verktyg som kan användas i undervisningen för att stötta elevers lärande. Dialog fördes med personer som arbetat medvetet med detta, däribland Dr. Jean Johnsson från Not School och professor Ann Bamford, som berättade om hur 3D-visualisering kan öka motivationen hos elever i klassrummet.

Buckinghamshire, England

En ytterligare resa till England anordnades i oktober 2012. Denna gång var syftet att utbyta kunskaper med en region i England, Buckinghamshire, där en ny skola med progressiv profil nyligen hade startats. Sexton representanter från det regionala nätverket av utbildningschefer och gymnasiechefer i regionen deltog i resan, tillsammans med sju

Natalie Lindqvist, GR Drop Outs:

”Att få möjligheten att ta med sig så många nyckelpersoner på transnationella utbyten har verkligen känts som en stor förmån och som något som har lyft projektet. Att en majoritet av regionens högsta utbildningschefer valde att under några dagar fördjupa sig i denna fråga inom ramen för projektet är ett exempel.

Med stor nyfikenhet har vi tagit del av andra europeiska regioners framgångsrika arbete med att främja närvaro och förhindra skolavbrott. Att belysa olika ingångar i frågan genom ett aktivt erfarenhetsutbyte har höjt kvalitén i projektet och har varit gynnsamt både för våra deltagare och för regionen.”

kommunala projektledare som alla arbetade med utveckling av verksamheter för att motverka studieavbrott.

Deltagarna på resan till Buckinghamshire träffade representanter från det engelska utbildningssystemet för att utbyta erfarenheter av hur arbete för att motverka frånvaro och studieavbrott kan bedrivas.

Under resan besöktes Cornwallis Academy, Maidstones första ombyggda akademi som öppnade 2011 och som ska tillgodose elever i området med utbildning. Skolan tar emot ca 1000 elever mellan 11 och 18 år och har ett särskilt fokus på sociala, tekniska och emotionella färdigheter. Cornwallis Academy har byggts upp med förhållandevis djärva grepp och under studiebesöket fick besökarna ta del av skolans praktiska arbete, vision och strategier för framgång.

I anslutning till resan återsamlades deltagarna i det transnationella kunskapsutbytet för att sammanfatta sina tankar och reflektioner och diskutera hur erfarenheterna kan omsättas i det egna arbetet inom Göteborgsregionen. Diskussionerna utmynnade i många konkreta förslag, exempelvis rörande systematisk datainsamling av elevinformation och dokumentation, rutiner för uppföljning för snabba insatser och samverkan mellan hem, skola och föreningsliv.

Danmark

Den 13-14 november 2012 reste två representanter från GR Drop Outs till Danmark, tillsammans med fem personer från regionen som tillsammans utgjorde projektets referensgrupp: en utvecklingsledare från Utbildningsförvaltningen i Göteborgs stad, representanter från elevhälsa och ett onlinegymnasium, skolutvecklare i Mölndals stad och rektor och skolutvecklare från BoU Mölndal stad. Syftet var att arbeta med metod- och kompetensutveckling för referensgruppen och att få en insyn i Danmarks och Köpenhamnsområdets framgångsrika arbete med att förhindra skolavbrott och att främja närvaro.

Under resan mötte deltagarna projektteamet för Preventing Dropouts, ett ESF-projekt som syftar till att skapa en samarbetsplattform för elever och skolpersonal i Danmark och Sverige. I projektet ingår tolv partners, främst gymnasieskolor, i Öresundsregionen. Vi besökte tre av de danska gymnasieskolorna som medverkar i projektet och som alla presenterade olika strategier för att förebygga skolavbrott: Avedøre gymnasium, Høje-Taastrup Gymnasium och CPH WEST.

Klosterneburg, Österrike

I mars 2013 genomfördes en ytterligare resa tillsammans med lärare från Framtidsgymnasiet, som deltog i en av GR Drop Outs längre skolinsatser. Fyra lärare reste tillsammans med två processledare från projektet till Klosterneburg i Österrike. Syftet med resan var

att kompetensutveckla en lärargrupp i hur man kan använda IKT för att synliggöra lärande samt hur man använder IKT som verktyg för att förhindra skolavbrott på gymnasienivå. Resan var kopplad till ett iTEC-projekt där GR deltar som associerad partner. iTEC-projektet är EU:s hittills största forsknings- och utvecklingsinsats inom IT i skolan.

Den första besöksdagen ägnades åt att besöka gymnasieskolan BG/BRG Klosterneuburg. Skolan ingår iTEC-projektet, bedrivs i statlig regi och har en stark internationell prägel. Deltagarna på resan fick träffa elever, möta skolans ledning samt träffa skolans IKT-ansvarige för att presentera GR Drop Outs samt diskutera skolans strategier för att öka närvaro. Under den andra besöksdagen fick gruppen ta del av hur IKT används i ämnena matematik, naturvetenskap och teknik.

Bryssel

Den sista utlandsresan som genomfördes inom ramen för GR Drop Outs gick till Bryssel och genomfördes i september 2013. Denna gång var syftet att låta erfarenheter och lärdomar från projektet spridas också på EU-nivå. Delar av projektgruppen reste tillsammans med sex representanter från skolor och kommuner som figurerat som lärande exempel i vår kartlägningsrapport, och som alltså hade bedrivit ett medvetet arbete mot skolk och utanförskap.

En engelsk översättning av kartlägningsrapporten trycktes upp och delades ut vid de olika möten som genomfördes. Deltagarna från projektteamet träffade ett antal delegationer för att berätta om GR Drop Outs och de olika insatser som hade genomförts runtom i vår region.

Bland annat besöktes Flamländska utbildningsministeriet, Europaparlamentet och generaldirektoraten för utbildning och kultur respektive för sysselsättning, socialpolitik och inkludering.

Skolinsatser

Från och med januari 2012 initierades och utformades både kortare och längre skolinsatser tillsammans med kommuner och skolor runtom i Göteborgsregionen, ett arbete som fortgick till och med vårterminen 2013. Arbetet organiserades kring de sex större teman som hade vuxit fram under analysen av kartläggningen:

- organisation och struktur
- orsaker och åtgärder
- samverkan och ansvar
- olika typer av skolk (I rapporten kallat "Dropouts, skolkare eller skolvägrare?")
- att främja närvaro
- engagemang och bemötande

Sammanlagt besöktes 21 grund- och gymnasieskolor spridda över hela regionen av företrädare för projektet. Inför besöken fick samtliga i personalen på skolorna besvara en webbenkät baserad på kartläggningen. Detta innebar att det gjordes en förstudie på varje skola som sedan låg till grund för vårt arbete där. Vidare fick skolan ta del av dessa resultat som gav en bild av nuläget på enheten. Processen inleddes med en presentation av vad vår kartläggning hade visat – en presentation som också innebar att de lärande exemplen på hur olika skolor runtom i regionen arbetade med frågan fick spridning. Därefter följde ett arbete med ett par fördjupande processfrågor, utifrån vilka deltagarna fick tillfälle att reflektera över sina egna upplevelser och erfarenheter av frånvaroproblematik. Under ledning av representanter från projektgruppen dokumenterades personalens beskrivning

av det upplevda nuläget, önskeläget, hinder och resurser för att generera idéer och tankar kring förbättringar.

Utöver de kortare skolinsatserna gjorde vi också besök hos andra verksamheter och grupper såsom Specialpedagogiska skolmyndigheten och en samverkansenhet som arbetar med elever i stora skolsvårigheter och ledningsgrupper, för att presentera resultatet av vår kartläggning.

Fördjupande skolinsatser

De fördjupande insatserna utformades utifrån lokala behov och önskemål som uttrycktes i respektive kommun eller skola och tog därför olika form i de deltagande verksamheterna. Inom dessa insatser deltog tio skolor och totalt 417 personer. I de flesta av de deltagande skolorna initierades processerna av ledningen och riktades mot utveckling av undervisningen och mot att främja närvaro genom formativa arbetssätt. I följande avsnitt beskrivs de fördjupande insatserna närmare.

Härryda grundskolor – samverkan och ansvar

När representanter från GR Drop Outs kom i kontakt med Härryda kommun hade ett omfattande utvecklingsarbete inom elevhälsa påbörjats. Elevhälsarbetet hade utvärderats med avseende på hur det mötte elevernas behov och motsvarade de krav som ställs på kvalitet och rättssäkerhet. Därefter hade en omorganisering genomförts, där nybildade team gavs ansvar för olika geografiska områden. Vid ett första möte fanns redan en mängd tankar om hur verksamheten i Härryda skulle kunna göras ännu bättre.

Tillsammans med en rektor med utvecklingsansvar för elevhälsoteamen i kommunen utvecklades ett upplägg där alla kommunens elevhälsoteam skulle genomgå en processinriktad utbildning, medan personalen för år 7-9 skulle ta del av en föreläsning om skolproblematik. Sammanlagt deltog elevhälsopersonal från sex grundskolor i kommunen, uppdelade i två större grupper. Under ledning av processledare från GR Dropouts deltog personalen i dessa utbildningstillfällen.

Utbildningen för elevhälsoteamen innebar att verksamheten belystes och diskuterades ur perspektiven nuläge, önskeläge, hinder och möjligheter. Att utbildningen var processinriktad innebar att dess mål och innehåll utformades efter dialog med deltagarna, och med utgångspunkt från hur de själva såg på ovan nämnda perspektiv.

I GR Drop Outs kartläggning framstod en inarbetad samverkan mellan olika professioner och en tydlig ansvarsfördelning som viktiga framgångsfaktorer i arbetet mot skolk och utanförskap. Med det i åtanke, var ett viktigt mål med insatsen att skapa goda förutsättningar för erfarenhetsutbyte mellan olika yrkesgrupper i skolan.

Ulrik Fostvedt, GR Drop Outs:

”När man arbetar med att bedöma orsaker till frånvaro och elevers olika behov för att kunna utforma ’rätt’ insats så har EHT-personalen en nyckelroll och de behöver samarbeta med lärarna.

Elevhälsoteamen är multiprofessionella och består av personer som företräder olika perspektiv och traditioner. Detta ger i sig möjligheter till fruktbara och berikande möten, vilket vi också fick erfara under våra besök i Härryda.

I Härryda verkade det även finnas en samsyn kring att det systemteoretiska perspektivet ger en bra ingång till mötet med eleverna och det är en viktig förutsättning för att möta elevernas behov.”

Johan Borvén, GR Drop Outs:

”Insatsen tillsammans med Härryda visade på en strävan att höja kvaliteten och att ta sig tid för att jobba med utvecklingsfrågor. Att ge enskilda medarbetare tillfälle att stanna upp och reflektera och att utbyta tankar och idéer med andra, kan vara en nog så betydelsefull del av det systematiska kvalitetsarbetet. För många skolor innebär arbetet med att minska skolk och avbrott att man måste genomgå stora förändringar som rör syn på lärande, syn på uppdrag, lärmiljöer etc. Vi vet att för att ett förändringsarbete ska lyckas så krävs det att arbetet har en djup och bred förankring i personalgruppen. För att arbeta med förändringar behöver man som ledare vara medveten om att det kräver stort engagemang, struktur och tid.”

En annan grundläggande tanke som präglade insatsen i Härryda, var hur ett systemteoretiskt perspektiv på elever och deras situation öppnar upp för förståelse och lösningar. Att se på hur olika faktorer och företeelser (både inom och utanför skolan) samspelar och inverkar på hur väl skolan fungerar för eleverna, är vitalt för att man ska kunna stötta elever i deras utveckling.

Något som diskuterades under processarbetet med elevhälsopersonalen var vikten av att bedriva ett förebyggande arbete tillsammans med pedagogerna för att så snart som möjligt kunna organisera och utforma snabba insatser innan större problem hinner uppstå. En viktig erfarenhet från utbildningen blev därför att elevhälsoarbetet startar i klassrummet och att pedagogerna kan ha stor nytta av råd och stöd från elevhälsan i förbättringen av det förebyggande arbetet. Elevhälsoteamets olika yrkesgrupper representerar viktiga kompetenser och perspektiv och bör också i hög grad involveras i skolans proaktiva, hälsofrämjande arbete. De kan exempelvis spela en mycket viktig roll under överlämningsprocesser mellan skolor eller årskurser genom att arbeta förebyggande.

Eftersom problematiken med skolk är så komplex, gäller det att få alla resurser att verka tillsammans. Men, det kan också handla om så enkla saker som att fastslå gemensamma rutiner kring frånvaro. Efter utbildningens slut fick skolledarna i Härryda ta del av sammanfattningar av vad som hade sagts och gjorts vid träffarna. Dessa sammanfattningar blev ett underlag för ytterligare utveckling av organisationen genom en handlingsplan för att motverka frånvaro. Ett konkret område som man valde att förändra, var hur man jobbade med närvarorapportering och vilka signaler skolan ville skicka då elever uteblev från undervisningen.

Att skapa goda organisationer som kan möta de elever som inte väljer att göra som majoriteten gör, är att förbereda sig för att kunna ta sig an skolans uppdrag att finnas till för alla elever. I Härryda arbetade man för att utveckla en hälsofrämjande organisation – en som lägger fokus på vad som fungerar bra för eleverna, men som samtidigt är beredd att agera snabbt när behov uppstår. Att ha tydliga rutiner för arbete mot frånvaro är en viktig förutsättning för att all personal på skolan gemensamt ska kunna bemöta problem när de uppstår.

Johan Borvén, GR Drop Outs:

”En faktor som tydligt försvårar ett samarbete mellan pedagoger och EHT-personal är den arbetsbelastning som skolpersonal har idag. När ska möten och informationsöverlämning och samarbetet ske? Till viss del kan detta hänga ihop med att man har strukturer och organisationer som inte möter de behov som finns idag. Det råder dock inget tvivel om att skolpersonalens arbetsbelastning har ökat, och skolledare behöver skapa sig en tydlig bild av hur personalens arbetsbelastning ser ut. Först när man har en tydlig bild av detta kan man på ett systematiskt sätt angripa problemet och söka mer effektiva strukturer.”

Ale kommun grundskolor – att främja närvaro genom utveckling av undervisningen

I Ale kommun hade man sedan tidigare infört en gemensam modell för att hantera framförallt ströfrånvaron. Denna modell beskrivs i den här bokens andra kapitel, och gick i korthet ut på att implementera tydliga rutiner för att snabbt stävja skolk. Och arbetet hade gett resultat. Genom att införa en konsekvenstrappa i tre steg, där åtgärder sattes in redan vid första skolktilfället, hade man lyckats minska ströfrånvaron dramatiskt.

Så vad var nästa steg för Ale? Tillsammans med rektorerna för kommunens fyra högsta-dieskolor fördes diskussioner om hur man skulle kunna arbeta för att i ännu högre grad främja närvaro. Vi enades om att satsa på att göra undervisningen så attraktiv som möjligt för eleverna.

Bedömning för lärande blev det övergripande temat för kompetensutvecklingsinsatsen. Både vår kartläggning och en genomgång av forskningslitteratur på området, hade stärkt oss i vår tro på formativ bedömning som ett verkkningsfullt sätt att öka elevernas känsla av sammanhang i skolan.

För Ale utformades ett upplägg där varje arbetslag, vid var och en av kommunens fyra grundskolor, fick träffa processledare från GR Drop Outs. Träffarna ägde rum vid ett antal tillfällen fördelade över en termin, och vid varje träff fick arbetslagen uppgifter att arbeta med till nästa tillfälle. Utgångspunkten var att de nyckelstrategier som ryms i den formativa bedömningen skulle hjälpa pedagogerna att bättre möta elevernas behov, och att eleverna därigenom skulle uppleva att deras tankar och idéer skulle gavs ett större utrymme i undervisningen.

Att ständigt utveckla och förbättra praktiken i klassrummet för ökat lärande är en viktig del i skolors kvalitetsarbete. Bedömning för lärande bygger på vetenskapliga studier om hur lärares metoder bör se ut för att utveckla lärandet på bästa sätt. En bakomliggande tanke är också att det är den professionella organisationen som skall utvecklas och på så sätt utveckla eleverna, istället för att försöka förändra elevernas egenskaper. Utifrån det perspektivet är det eleven som ska utgöra utgångspunkten för undervisningens planering och utformning. Pedagogens arbete består i att synliggöra målen med undervisningen, och sedan ge kontinuerligt stöd till eleverna i deras lärande mot målen. Det är ett förhållnings-sätt som kräver flexibilitet från pedagogens sida, men, som studier visar, i gengäld ger mer motiverade elever.

Ulrik Fostvedt, GR Drop Outs:

”Detta är en viktig erfarenhet från GR Drop Outs – att om vi ska främja närvaro och stötta elever att lyckas i skolan, så måste skolan anpassas efter eleverna, och inte tvärtom. När relationen mellan skola och elev inte fungerar är det skolan som måste granska sitt arbete för att hitta lösningar och kunna möta elevens behov. Det fordrar att pedagogerna ges tid och förutsättningar till att jobba med sin undervisning och att de har möjlighet att pröva sig fram i lagom stora steg. Det var detta som rektorerna i Ale såg och som gjorde att de valde att satsa på bedömningspraktiken.”

Johan Borvén, GR Drop Outs:

”Det finns en tydlig koppling mellan bedömning för lärande och den tydligt uttalade entreprenörskapsinriktningen i styrdokumenterna. Entreprenörskap bygger på individens kreativitet, fantasi och engagemang. Lust och motivation är en av de viktigaste beståndsdelarna i det entreprenöriella lärandet och för att motivationen ska öka så måste elevernas delaktighet bli mycket större. Skolor lägger ofta mycket kraft på vad eleverna ska lära sig, vilket i sig är bra, men tyvärr sker det alltför ofta på bekostnad av hur elever ska lära och hur olika elevers lärande ser ut. Den delen är ju kanske det viktigaste att arbeta med om vi vill att alla elever ska lyckas i skolan.”

Alströmergymnasiet Alingsås – att främja närvaro genom formativ bedömning och IKT-verktyg

Alströmergymnasiet är en stor kommunal gymnasieskola i Alingsås. GR Drop Outs kom i kontakt med en av dess rektorer, som var intresserad av att jobba med bedömning för lärande och användningen av IKT som ett sätt att förbättra elevers närvaro och resultat. På skolan hade man redan påbörjat en utvecklingsresa med föreläsningar inom båda dessa områden och nu ville man ta chansen att fördjupa och vässa sina färdigheter. Tillsammans med resten av ledningen tog vi fram ett utbildningskoncept som skulle löpa över en termin och som skulle nå de flesta av skolans pedagoger. Alströmergymnasiet är organiserat i sektorer, alla med var sin rektor och ett antal olika program. Vårt upplägg blev att varje sektor skulle träffas fyra gånger under en termin för att arbeta med bedömning för lärande och IKT-verktyg.

Som inledning till arbetet fick hela skolans personal ta del av en presentation av vår kartlägningsrapport och lärdomarna från den. Särskilt fokus lades på delen om att främja närvaro genom meningsfull och intressant undervisning. Därefter hölls en workshop som gav möjlighet att testa olika IKT-verktyg. Vid varje utbildningstillfälle presenterades en strategi för att utveckla sina bedömningsfärdigheter och kopplat till det en uppgift som skulle göras till nästa gång.

Hur kan bedömningen hjälpa eleverna framåt? Hur utökar man sin repertoar av metoder för att bättre möta olika elever? På vilka sätt kan IKT-verktyg berika undervisningen och hur ser man till att viktiga lärdomar och erfarenheter sprids bland kollegorna? Om dessa frågor handlade de uppgifter som lärarna på Alströmergymnasiet arbetade med under träffarna med GR Drop Outs processledare. Utmaningen, som vi såg den, handlade om att konkretisera de teorier kring formativ bedömning som personalen kommit i kontakt med under föreläsningar, och omsätta arbetet i arbetsplaneringar och lektionsupplägg. En viktig del var kollegialt samarbete för att hjälpa och utveckla hela skolan så att den ännu bättre skulle kunna möta elevernas behov.

Upplägget innefattade också en återkoppling till skolledningen om hur vi i projektgruppen uppfattade arbetet och vilka erfarenheter som vi tyckte det var viktigt att de tog fasta på för att komma framåt.

Ulrik Fostvedt, GR Drop Outs:

”Vi ser ofta skolor som rent organisatoriskt ser ut som de gjorde för 30 år sedan, man har helt enkelt inte följt med i den utveckling mot ökad flexibilitet och snabb förändringstakt som samhället i övrigt. Vilka kunskaper och förmågor behöver unga för den framtida arbetsmarknaden? Det som lyfts inom EU som framtida nyckelkompetenser är bl.a. digital kompetens och det känns nödvändigt att IKT måste finnas integrerat naturligt i det dagliga arbetet med elever. Dessutom finns det ju väldigt bra verktyg som kan förbättra och underlätta pedagogernas arbete.”

Framtidsgymnasiet – att stötta elevers lärprocesser

I litteraturen kring skolutveckling betonas ofta vikten och behovet av ett tydligt ledarskap. I kontakten med deltagare både i vår kartläggning och i senare delar av projektet har det blivit tydligt att det krävs ett ledarskap som vågar ändra på rutiner och strukturer, och som ibland utmanar konventioner, för att tillgodose de behov som eleverna har. Under projektet kom vi i kontakt med en rektor på en gymnasieskola som ville pröva ett nytt sätt att stötta elevers lärande – genom att hjälpa dem utveckla sitt arbetsminne.

Framtidsgymnasiet är en fristående skola i centrala Göteborg där det stora flertalet elever finns inom introduktionsprogrammen. Många av eleverna har upplevt svårigheter i skolan under sin grundskoletid och står därför inför särskilda utmaningar under gymnasiet. En viktig del i skolans profil är att man har valt att jobba med kunskapsuppdraget utifrån en gemensam och uttalad värdegrund, där en av grundbultarna är att skolan ska vara till för alla. Särskilt bemödar man sig om att ge elever med trassliga erfarenheter från tidigare skolår möjligheter att klara av både grund- och gymnasieskoleutbildning.

Rektor och personal på skolan upplevde att många elever som upplevt svårigheter i sin tidigare skolgång hade tappat tron på sina förmågor i relation till skolan och hade svårt att koncentrera sig på skolarbetet. Idén om att jobba med minnesträning grundades i en föreställning om att ett sådant arbete skulle kunna hjälpa eleverna att hantera sin skolvardag på ett bättre sätt, eftersom metoden prövats med goda resultat i andra skolsammanhang.

Ett nedsatt arbetsminne påverkar lärandet på en rad olika sätt. Koncentrationsförmågan, förmågan att lyssna och fokusera på uppgifter, att uppfatta instruktioner, klara av kognitivt krävande uppgifter och organisera sin vardag har alla med arbetsminnet att göra.

Minnesträning har enligt forskare visat sig ha en positiv effekt på elevers prestationer i skolan. Torkel Klingberg och Helene Westberg som har arbetat inom området under flera år rapporterar till exempel att elever som genomgått minnesträningsprogram upplever att de kan fokusera bättre på sitt arbete i skolan, kan lyssna mer, ta initiativ och strukturera sitt arbete på ett bättre sätt.⁶¹

En uttalad ambition av Framtidsgymnasiets rektor i rollen som skolledare, var dessutom att integrera forskning i skolans vardagliga verksamhet – att som verksamhet ta till sig nya rön, samt genomföra förändringar vars effekter mäts på olika sätt för att kunna avgöra om de leder till bättre resultat.

Tillsammans med fyra lärare designade representanter för GR Drop Outs under vårterminen 2013 ett program som innebar att elevernas arbetsminne testades både innan och efter en period av återkommande träningsmoment. Processledare inom projektet utvecklade aktiviteter och övningar som eleverna fick ta del av i syfte att träna upp och stärka sitt arbetsminne. Det fanns också kontrollgrupper som inte genomgick någon minnesträning. Under tiden som insatsen pågick förde pedagogerna loggbok där de reflekterade över vad de upplevde tillsammans med sina elever.

Anna Liljeström, GR Drop Outs:

”Att verkligen jobba strukturerat med att systematiskt utvärdera om de aktiviteter man genomför ger effekt är en viktig del i att förbättra sin verksamhet. Alltför sällan ges tid och ingångar för pedagoger att försöka få en bild av hur deras arbete påverkar elevernas lärande. Verksamheten i skolan ska ju vila på forskning, evidensbaserat material och beprövad erfarenhet men det kan vara svårt att hitta tid och forum för att integrera nya forskningsrön i den dagliga verksamheten och det krävs att ledningen aktivt arbetar för det.”

Tillsammans kunde vi efter testperioden hitta belägg för att minnesträningen gav effekt och att eleverna blev bättre på att utveckla hållbara strategier för sitt eget lärande, även om tolkningen av resultaten komplicerades av vissa förändringar inom deltagargrupperna. Insatsen synliggjorde också behovet av att som pedagog reflektera över sina egna instruktioner. De deltagande pedagogerna uttryckte hur arbetet fått dem att fundera över lektions- och aktivitetsupplägg utifrån ytterligare perspektiv. Även små förändringar kan göra skillnad, just för att det finns en medvetenhet om hur minnet fungerar och kan förbättras.

Deltagarna berättade om att projektet lett till att de genomfört en del förändringar i sin praktik. De hade blivit mer medvetna om hur de organiserade sin undervisning och om hur de ytterligare kunde förbättra sina rutiner för t.ex. lektionsstarter, aktiviteter och användning av material med hänsyn till det som de nu lärt om hur minnet fungerar. De berättade även att de i diskussioner i personalgruppen uppfattat en fördjupad förståelse för möjliga förändringar om att det går att lära mer och på nya sätt.

Arbetet med pedagogerna på skolan präglades av nyfikenhet och en vilja att pröva nya metoder som kanske framstår som okonventionella, men som har stöd i tidigare erfarenhet och forskning och som skulle kunna komma verksamheten till gagn. Ofta stannar skolor vid att erkänna att det finns alternativ, istället för att frimodigt våga pröva att genomföra dem.

Jörgen Frohm, rektor på Framtidsgymnasiet:

”Vi såg att arbetsminnesfunktionen är extremt viktig i skolan. Och vi visste att det är fullt möjligt att träna upp arbetsminnet. Så intresset fanns hos personalen, men vi hade ingen gemensam utgångspunkt för vad vi skulle göra. Det var då GR Drop Outs kom in, och faktiskt kunde genomföra ett slags forskningsprojekt i miniformat där vi plockade ut referensgrupper. Och det gav jättefina resultat.

Vi jobbade med enkla modeller och övningar, som en där eleverna skulle memorera saker man behöver för att göra en omelett. Det var sju bilder: ett ägg, en skål, en visp och så vidare, som de skulle memorera. Och vi märkte direkt att det kunde de inte. Men genom den här satsningen så sätter vi igång en process. Efter två dagar kommer en elev och säger 'Jörgen, salt och peppar var det tamigfan!'. Och då vet vi, att nu är vi på rätt väg. Eleven är triggad och hela gruppen börjar tänka och problemlösa, på ett väldigt enkelt sätt.”

5. Summering och framåtblick

Lika lite som det går att peka ut en ensam orsak till att elever skolkar eller hoppar av skolan, lika omöjligt är det att formulera en universallösning på problemet. Men att problembilden är komplex är självklart ingen anledning till att inte agera. Många av de olika nyckelpersoner som har delat med sig av sina erfarenheter under det här projektet har vittnat om vilken stor betydelse det kan ha bara att lyfta upp frågan på agendan. Att elever, skolpersonal och förvaltning pratar om skolfrånvaron, tycks i sig ha en preventiv effekt.

En av ambitionerna med den här boken har varit att visa att det finns belagda kunskaper och beprövad erfarenhet att luta sig mot för den som vill ha argument och mandat att driva ett förebyggande eller uppfångande arbete, på olika nivåer.

Vi vet att utbildningsnivå hänger ihop med livschanser och hälsa och att skolmisslyckanden ofta leder till utanförskap. Och vi vet att ett förebyggande arbete inte bara kan göra att personliga tragedier undviks – det kan också bespara samhället dryga kostnader. Vi vet också en hel del om vilka faktorer som fjärrar elever längre bort från undervisningen, och vilka som tvärtom främjar närvaro och motivation.

Ett perspektiv som framträder tydligt både i forskningen och bland de mer personliga reflektioner som har lyfts fram i boken, är det systemteoretiska. Det vill säga, ett perspektiv som utgår från att man som elev ingår i ett system – skolan – som antingen kan fungera inkluderande eller exkluderande. Och att oavsett den enskildes förutsättningar och unika behov, är det i systemet som anpassningar behöver ske. Som en konsekvens av det synsättet väljer allt fler idag att tala om "push outs", snarare än drop outs. Ytterst handlar det om vem man ser som bärare av problemet och därmed som ansvarig för lösningen.

Flera av de pedagoger, skolledare och andra nyckelpersoner som vi har mött har också betonat att det förhållningssätt och de insatser som är till nytta för de skolkande eleverna, även gagnar dem som är närvarande. Flexibla strukturer i kombination med tydliga rutiner, en meningsfull undervisning och ett respektfullt bemötande är inte bara viktiga strategier för att förebygga att elever hamnar i utanförskap, utan även för att tända de "släckta ögon" som Camilla Rudevärn pratar om på sid. 27 i den här boken.

Det är också tydligt att kunskap och erfarenhet på området inte saknas i vår egen region. När projektet GR Drop Outs inleddes fanns ett behov av att veta mer om vad som gjordes ute i kommunerna och om hur utmaningarna såg ut. Idag, två år senare, vet vi mer och kan konstatera att frågan numera hålls levande också på regional nivå.

GR Drop Outs var ett gemensamt, strategiskt steg som togs i Göteborgsregionen för att främja skolnärvaro och motverka utanförskap. Det visade sig vara en efterfrågad ansats. Projektet hade som målsättning att nå 1000 yrkesverksamma personer genom kompetensutvecklingsinsatser, men det slutliga deltagarantalet blev betydligt högre än så: 1467. Därutöver har vi mött ett stort antal personer och organisationer som har velat ta del av vår kartläggning och av våra erfarenheter, både inom och utanför regionens gränser.

Projektet GR Drop Outs är nu avslutat men arbetet för att motverka skolk, studieavbrott och utanförskap fortgår på flera olika fronter i regionen. I skrivande stund är till exempel sju GR-kommuner involverade i samverkans- och metodutvecklingsprojektet SamTidigt, som syftar till att utveckla metoder och verktyg så att skola och socialtjänst ska kunna erbjuda samordnade insatser i rätt tid till barn i utsatta miljöer. Inom projektet GR SYVO har studie- och yrkesvägledare och skolledare fått kompetensutveckling som bland annat har handlat om hur man arbetar för att främja närvaro. GR deltar också på två

olika nivåer i Plug In, Sveriges största samverkansprojekt för att motverka avbrott från gymnasieskolan: dels på strategisk nivå i arbetet med plattformen PlugInnovation, dels på en operativ nivå, genom delprojekt i våra medlemskommuner. Det råder inget tvivel om att det inom Göteborgsregionen inte bara finns gedigna kunskaper utan också ett brinnande engagemang för unga människors framtidsutsikter.

Vi vill avsluta med att tacka alla som på olika sätt har deltagit i GR Drop Outs insatser och kartläggande arbete. Ett särskilt tack vill vi rikta till ett antal personer som har följt, influerat och genom sin medverkan berikat projektet: Karin Asplund, Per Fagerström, Jörgen Frohm, Mikael Färnkvist, Titti Ljungdahl, Vladimir Rodriguez, Camilla Rudevärn, Annicka Sannlind, Håkan Stenhede och Annika Thern-Andersson.

Och sist men inte minst, ett stort tack till Europeiska socialfonden för finansieringen som möjliggjorde GR Drop Outs.

Fredrik Åkerlind, projektledare GR Drop Outs:

”Två år kan kännas som ett par ögonblick, samtidigt som oerhört mycket kan hända på den tiden. När det nu är dags att sätta punkt för GR Drop Outs, är det med en bra känsla i magen som jag tittar i backspegeln.

Reflektionerna är många. Det är glädjande att vi har fått möjlighet att få jobba med denna brännande och viktiga fråga. Vi har träffat många engagerande yrkesverksamma i skolan, både som deltagare i projektet och via spridningsinsatser. Genom att lyfta frågan om skolkproblematik och utanförskap till regional nivå har GR Drop Outs både bidragit till ökad kunskap och möjliggjort nya, värdefulla kontakter och erfarenhetsutbyten. Vi ser också att resultat från projektet på olika sätt lever kvar ute i verksamheterna och inte minst, många spännande initiativ som väntar runt hörnet.

Vad det här projektet till syvende och sist har handlat om, är att vi aldrig får glömma att vi ska ha en skola för alla. Det är ett förhållningssätt som vi behöver hålla levande och påminna varandra om – att skolan är till för eleverna, och inte tvärtom.”

Referenser

1. Temagruppen Unga i arbetslivet (2012:4) 2012 års uppföljning av unga som varken arbetar eller studerar.
2. Arbetsförmedlingen (2013) Ungdomar på och utanför arbetsmarknaden – fokus på unga som varken arbetar eller studerar.
3. Barro, R.J., (1997), *Determinants of economic growth: A cross-country empirical study*. Cambridge, MA: MIT Press; Rumberger R, W & Lamb, S, (2003). The early employment and further education experiences of high school dropouts: A comparative study of the United States and Australia, *Economics of Education Review*, 22(4), s. 353-366.; Shavit, Y & Muller, W. (1998). *From school to work. A comparative study of educational qualifications and occupational destinations*. Oxford: Clarendon Press.; Rumberger, R.W, (1987). High school dropouts: A review of issues and evidence. *Review of Educational Research*, 57, s. 101-121.
4. Nilsson, I & Wadeskog, A, (2008), Det är bättre att stämma i bäcken än i ån: Att värdera de ekonomiska effekterna av tidiga och samordnade insatser kring barn och unga. SEE AB, s. 11.
5. Skolverket. PM – Betyg och studieresultat i gymnasieskolan läsåret 2011/2012. (2012-12-20).
6. Ibid.
7. Skolverket (SIRIS), 2012.
8. Cederberg, M. (2012). Gymnasiet – Inte en skola för alla?: En forsknings-sammansättning och låg utbildning och hälsa. Ett diskussionsunderlag framtaget för Kommission för ett socialt hållbart Malmö.
9. Skolverket. PM – Få nyinvandrade elever klarar grundskolan. (2013-05-30).
10. Skolverket. PM – Betyg och studieresultat i gymnasieskolan läsåret 2011/2012. (2012-12-20).
11. Skolverket, (2011). Gymnasieelevers byten av program och skolor.
12. SKL (2012) Motverka Studieavbrott: Gymnasieskolans utmaning att få alla elever att fullfölja sin utbildning. www.skl.se
13. Skolinspektionen. (2010a). Rätten till kunskap. En granskning av hur skolan kan lyfta alla elever.
14. Skolverket (2012b). Likvärdig utbildning i svensk grundskola. En kvantitativ analys av likvärdighet över tid.
15. Bryk, A.S. & Thum, Y.M. (1989). The effects of high school organization on dropping out: An exploratory investigation. *American Educational Research Journal*, 26, s. 353–383; Jimerson, S., Egeland, B., Sroufe, L.A., & Carlson, B. (2000). A Prospective Longitudinal Study of High School Dropouts Examining Multiple Predictors Across Development. *Journal of School Psychology*, 38, s. 525-549; Gonzales, R., Richards, K., & Seeley, K. (2002). Youth out of school: Linking absence to delinquency. Denver, CO: Colorado Foundation for Families and Children; Baker, M.L., Sigmon, J.N & Nugent, M.E. (2001). Truancy reduction: keeping students in school. *Juvenile justice bulletin*, September 2001. Office of juvenile justice and delinquency prevention; Kaplan, D. S., Mitchell Peck, B. & Kaplan, H. B. (1995). A Structural Model of Dropout Behavior: A Longitudinal Analysis. *Applied Behavioral Science Review*, 3, s. 177-193.; Newcomb, M. D., Abbott, R. D., Catalano, J., Hawkins, J. D., Battin-Pearson, S. & Hill, K. (2002). Mediatonal and Deviance Theories of Late High School Failure: Process Roles of Structural Strains, Academic Competence, and General versus Specific Problem Behaviors. *Journal of Counselling Psychology*, 49, s. 172-186; Reid, K. (2000). *Tackling Truancy in Schools. A Practical Manual for Primary and Secondary Schools*. London: Routledge; Ripple, C. H. & Luthar; S.S. (2000). Academic Risk Among Inner-City Adolescents: The Role of Personal Attributes. *Journal of School Psychology*, 38, s. 277-298.
16. Skolverket. (2008a). Rätten till utbildning. Om elever som inte går i skolan.
17. Reid, K. (2005). The causes, views, traits of school absenteeism and truancy: An analytical review. *Research in Education*, 74, s. 59-82.
18. Kearney, C. A. (2003). Bridging the gap among professionals who address youths with school absenteeism: Overview and suggestions for consensus. *Professional Psychology: Research and Practice*, 34, s. 57-65; Kearney, C. A. (2006). Dealing with school refusal behavior. *The Journal of Family Practice*,

- 55, s. 685-692; Kearney, C. A. (2007). Forms and functions of school refusal behavior in youth: An empirical analysis of absenteeism severity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 53-61; Kearney, C. A., & Bensaheb, A. (2006). School absenteeism and school refusal behavior: A review and suggestions for school-based health professions. *Journal of School Health*, 76, s. 3-7.; Okuyama, M, Okada, M, Kuribayashi, M. & Kaneko, S. (1999). Factors responsible for the prolongation of school refusal. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 53, s. 461-469.
19. Kearney, C. A. (2006). Dealing with school refusal behavior. *The Journal of Family Practice*, 55, 685-692.; Kearney, C. A., & Bensaheb, A. (2006). School absenteeism and school refusal behavior: A review and suggestions for school-based health professions. *Journal of School Health*, 76, s. 3-7.
 20. Skolverket. (2006). Föräldrarnas utbildningsnivå har stor betydelse för resultaten redan i årskurs 5; Skolverket (2012) PM – Betyg och studieresultat i gymnasieskolan 2011/2012. (2012-12-20).
 21. Dale, R. (2011). Early school leaving: Lessons from research for policy makers. An independent expert report submitted to the European Commission.
 22. Cairns, R. B., Cairns, B. D., & Neckerman, H. J. (1989). Early school dropout: Configurations and determinants. *Child Development*, 60(6) s. 1437-1457.; Petrides, K. V., Chamorro-Premuzic, T., Frederickson, N., & Furnham, A. (2005). Explaining individual differences in scholastic behaviour and achievement. *British Journal of Educational Psychology*, 75, s. 239-255.;
 23. Reid, K. (2005). The causes, views, traits of school absenteeism and truancy: An analytical review. *Research in Education*, 74, s. 59-82.
 24. Skolverket (2012a). Börja om på nytt program i gymnasieskolan: Statistik och elevröster; Skolverket (2007) Varför hoppade du av? En kvalitativ studie som undersöker orsakerna till att ungdomar avbryter sina gymnasiestudier eller byter studieinriktning.
 25. Svensson, A & Reuterberg, S-E. (2002). Vad har hänt i gymnasieskolan under de senaste fem åren? En jämförelse mellan elever som påbörjade sina studier 1993 respektive 1998; Skolverket (2008b) Studieavbrott och stödinsatser i gymnasieskolan; Skolinspektionen (2013) Skolans kvalitetsarbete ger möjlighet till förändring: Skolinspektionens erfarenheter och resultat från tillsyn och kvalitetsgranskning 2012; Skolinspektionen (2010b). Skolsituationen för elever med funktionsnedsättning i gymnasieskolan; Skolverket. (2008c) Särskilt stöd i grundskolan. En sammanställning av senare års forskning och utvärdering.
 26. Fischbein, S., & Folkander, M. E. (2000). Reading and writing ability and drop out in the Swedish upper secondary school. *European Journal of Special Needs Education*, 15(3) s. 264–272; Hugo, M. (2007). Liv och lärande i gymnasieskolan: en studie om elevers och lärares erfarenheter i en liten grupp på gymnasieskolans individuella program. Avhandling. Jönköping. Högskolan för lärande och kommunikation..
 27. SCB. (2007). Ungdomar utan fullföljd gymnasieutbildning.
 28. Cederberg, M & Ericsson, I. (2009) Ungdomars Upplevelser av Grundskolan i Malmö: röster från elever på IV-program.
 29. Cederberg. (2012), s. 48.
 30. Cederberg. (2012), s. 106
 31. Barth, R. P. (1984). Reducing nonattendance in elementary schools. *Social Work Education*, 6, s. 151-166.; McCluskey, C. P., Bynum, T. S. & Patchin, J. W. (2004). Reducing chronic absenteeism: An assessment of an early truancy initiative. *Crime Delinquency*, 50, s. 214-234.; Fornwalt, R. J. (1947). Toward an understanding of truancy. *The School Review*, 55, s. 87-92.; Reid, K. (2005). The causes, views, traits of school absenteeism and truancy: An analytical review. *Research in Education*, 74, s. 59-82.
 32. Reid, K., & Kendall, L. (1982). A review of some recent research into persistent school absenteeism. *British Journal of Educational Studies*, 30, s. 265-312.
 33. Lindstadt, M. A. (2005). Employing mediation to approach truants. *Family Court Review*, 43, s. 303-322.; SKL (2012)
 34. Lamb, S., Walstab, A., Teese, R., Vickers, M., & Rumberger, R. (2004). Staying on at school: Improving student retention in Australia Report for the Queensland Department of Education and the Arts Centre for Post-compulsory Education and Lifelong Learning, University of Melbourne.

35. Skolverket. (2008b). Studieavbrott och stödinsatser i gymnasieskolan: En kunskapssammanställning; Skolinspektionen. (2009). Kvalitetsgranskning 2009:1: Varannan i mål. Om gymnasieskolors (o) förmåga att få alla elever att fullfölja sin utbildning. s 12.; Skolverket. (2012a). Börja om på nytt program i gymnasieskolan: Statistik och elevröster.
36. Dale, R (2011); Strand, A. (2013). Skolk ur elevernas och skolans perspektiv: en intervju och dokumentstudie. Avhandling. Hälsohögskolan, Högskolan i Jönköping.; Beckne, R. (1974). Studieavbrott i gymnasieskolan del 1-2 Problem och svårigheter i skolan. Lund: DSU 1974:2.; Beckne, R. (1981). Studieavbrott i gymnasieskolan Omfattning och orsaker. Stockholms Universitet: Psykologiska institutionen SOU 1981:97; Beckne, R. (1984). Studieavbrott i gymnasieskolan. IV Bristande baskunskapers samband med studieavbrott. Stockholms universitet: Psykologiska institutionen; Beckne, R. & Murray, Å. (1994). Dropout-problematik i ett europeiskt perspektiv.
37. Skolverket, (2008a). Rätten till utbildning: Om elever som inte går i skolan.
38. Skolverket (2010) Skolfrånvaro och vägen tillbaka: Långvarig och ogiltig frånvaro i grundskolan ur elevens, skolans, och förvaltningens perspektiv.
39. Karlberg, M. & Sundell, K. (2004). Skolk. Sund protest eller riskbeteende? (FoU-rapport 2004:1). Socialtjänstförvaltningen, Forsknings- och utvecklingsenheten
40. Sundell, K., El Khouri, B., & Månsson, J (2005). Elever på vift: Vilka är skolkarna? (FoU-rapport 2005:15)
41. Ford, J., & Sutphen, R. (1996). Early intervention to improve attendance in elementary school at-risk children: A pilot program. *Social Work Education*, 18, s. 95-102.; Lehr, C. A., Sinclair, M. F., & Christenson, S. L. (2004). Addressing student engagement and truancy prevention during the elementary school years: A replication study of the check and connect model. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 9, s. 279-301.
42. Bridgeland, J.M., Dilulio, J.J. & Burke Morison, K. (2006). The silent epidemic: Perspectives of high school dropouts. A report by Civic Enterprises in association with Peter D. Hart Research Associates for the Bill & Melinda Gates Foundation; Skolverket (2007); Jönsson, A. (1990) Skolk – en forskningsresumé. Stockholm: Skolöverstyrelsen (Meta rapport nr 1)
43. Härdevik, A. (2008). Tur för skolan att den är obligatorisk. Uppsala: JL Utbildning; Häggqvist, S. (2000). Elevfrånvaro. Ett mått på skolans arbetsmiljö och elevers hälsa. Arbetslivsinstitutet. Rapport nr 2000:7; Skolverket. (2007); Skolverket. (2010). Skolfrånvaro och vägen tillbaka: långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan ut elevens, skolans och förvaltningens perspektiv; Sundell et al. (2005).
44. Häggqvist, S. (2000).
45. Häggqvist, S. (2000); Jönsson, A. (1990).
46. Springe, K-A. (2009). Otillåten frånvaro – om hemmasittare, korridorvandrare och skolkare. *Elevhälsa* 2009 (3), s. 19-45; Antonovsky, A. (1991) *Hälsans mysterium*. Stockholm. Natur och kultur.
47. Hattie, J. A. C. (2009). *Visible Learning: a synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. London, New York: Routledge.
48. Jenner, H. (2004). Motivation och motivationsarbete i skola och behandling. Myndigheten för skolutveckling; *Forskning i fokus*, nr 19. Stockholm: Liber.
49. Black, P. & William, D. (1998). *Inside the black box: Raising standards through classroom assessment*. Granada Learning.
50. Sundell & El Khouri. (2005), s. 14.
51. Lindberg Bergentoft, C. (2008). Vad är skolk? Examensarbete inom socialt arbete 15 hp Växjö: Växjö universitet, Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete.
52. Reid, K. (2000). *Tackling Truancy in Schools: A Practical Manual for Primary and Secondary Schools*, s. 129-170; Reid K. (2002). *Truancy. Short and Long-term Solutions*. London: Routledge/Falmer.; Rohrman, D. (1993). Combating truancy in our schools: A community effort. *NASSP Bulletin*, 76, s. 40-45.; Sundell, et al. (1995); Sundell, K. & Karlberg, M. (2004) Skolk. Sund protest eller riskbeteende? FoU-rapport 2004:1. Stockholm.
53. Ungdomsstyrelsen (2013:2) 10 orsaker till avhopp. 379 unga berättar om avhopp från gymnasiet.
54. Gustafsson, J-E., Westling-Allodi, M., Alin Åkerman, B., Eriksson, C., Eriksson, L., Fischbein, S., Granlund, M., Gustafsson, P., Ljungdahl, S., Ogden, T. & Persson, R.S. (2010). School, learning and

- mental health. A systematic review. Stockholm: Kungliga vetenskapsakademien; SOU, 2010:79.
55. Karlberg & Sundell (1994); Häggqvist, (2000).
 56. Alin Åkerman, B. (2001). Varför ser dom oss inte? Intervjuer med gymnasieelever om hur de upplever sin skolsituation. Individ, omvärld och lärande/Forskning nr 4. Stockholm: Lärarhögskolan.
 57. Lovén, (2013). De glömda ungdomarna – om ungdomar utan gymnasieskola. Föreläsning inom projektet GR SYVO: Att minska avbrott/avhopp i gymnasieskolan. Göteborg.
 58. Ahola, S & Kivelä, S. (2007). 'Education is important, but ...' young people outside of schooling and the Finnish policy of 'education guarantee'. Educational Research. 49(3) s. 243-258.
 59. Strand, A. (2013). Skolk ur elevernas och skolans perspektiv: en intervju och dokumentstudie. Avhandling. Hälsohögskolan, Högskolan i Jönköping.
 60. Socialstyrelsen, (2010) Social rapport. Skolbetyg, utbildning och risker för ogynnsam utveckling för barn.
 61. Ralph, K. Cogmed: research claims and evidence. Cogmed working memory training. Pearson Clinical Assessment. Report. Version 1.3.; Klingberg, T, Fernell, E, Olesen, P.J., Johnson, M, Gustafson, P, Dahlström, K., Gillberg, C, Forssberg, H., Westerberg, H. (2005). Computerized Training of Working Memory in Children with ADHD-A Randomized, Controlled Trial. Journal of the American Academy of Child och Adolescent Psychiatry. Volume 44, Issue 2, February 2005, s. 177–186.

Källförteckning

- Ahola, S & Kivelä, S. (2007). 'Education is important, but ...' young people outside of schooling and the Finnish policy of 'education guarantee'. *Educational Research*, 49(3) s. 243-258.
- Alin Åkerman, B. (2001). Varför ser dom oss inte? Intervjuer med gymnasieelever om hur de upplever sin skolsituation. Individ, omvärld och lärande/Forskning nr 4. Stockholm: Lärarhögskolan.
- Antonovsky, A. (1991) *Hälsans mysterium*. Stockholm. Natur och kultur.
- Arbetsförmedlingen. (2013). Ungdomar på och utanför arbetsmarknaden – fokus på unga som varken arbetar eller studerar. Stockholm: Arbetsförmedlingen.
- Baker, M.L., Sigmon, J.N & Nugent, M.E. (2001). Truancy reduction: keeping students in school. *Juvenile justice bulletin*, September 2001. Office of juvenile justice and delinquency prevention: http://www.ncjrs.org/html/ojjdp/jjbul2001_9_1/contents.html.
- Barro, R.J. (1997). *Determinants of economic growth: A cross-country empirical study*. Cambridge, MA: MIT Press; Rumberger R, W & Lamb, S, (2003). The early employment and further education experiences of high school dropouts: A comparative study of the United States and Australia, *Economics of Education Review*, 22(4), 353-366.
- Barth, R. P. (1984). Reducing nonattendance in elementary schools. *Social Work Education*, 6, 151-166.
- Beckne, R. (1974). Studieavbrott i gymnasieskolan del 1-2 Problem och svårigheter i skolan. Lund: DSU 1974:2.
- Beckne, R. (1981). Studieavbrott i gymnasieskolan Omfattning och orsaker. Stockholms Universitet: Psykologiska institutionen SOU 1981:97.
- Beckne, R. (1984). Studieavbrott i gymnasieskolan. IV Bristande baskunskapers samband med studieavbrott. Stockholms universitet: Psykologiska institutionen.
- Beckne, R. & Murray, Å. (1994). Dropout-problematik i ett europeiskt perspektiv.
- Black, P. & William, D. (1998). *Inside the black box: Raising standards through classroom assessment*. Granada Learning.
- Bridgeland, J.M., Dilulio, J.J. & Burke Morison, K. (2006). The silent epidemic: Perspectives of high school dropouts. A report by Civic Enterprises in association with Peter D. Hart Research Associates for the Bill & Melinda Gates Foundation.
- Bryk, A.S. & Thum, Y.M. (1989). The effects of high school organization on dropping out: An exploratory investigation. *American Educational Research Journal*, 26, 353-383.
- Cairns, R. B., Cairns, B. D., & Neckerman, H. J. (1989). Early school dropout: Configurations and determinants. *Child Development*, 60(6) 1437-1457.
- Cederberg, M. (2012). Gymnasiet – Inte en skola för alla?: En forsknings-sammanställning om låg utbildning och hälsa. Ett diskussionsunderlag framtaget för Kommission för ett socialt hållbart Malmö.
- Cederberg, M & Ericsson, I. (2009). Ungdomars Upplevelser av Grundskolan i Malmö: röster från elever på IV-program. Resurscentrum för mångfaldens skola/FoU-utbildning. Avdelning barn och ungdom Malmö stad.

- Dale, R. (2011). Early school leaving: Lessons from research for policy makers. An independent expert report submitted to the European Commission.
- Fischbein, S., & Folkander, M. E. (2000). Reading and writing ability and drop out in the Swedish upper secondary school. *European Journal of Special Needs Education*, 15(3) p. 264–272.
- Ford, J., & Sutphen, R. (1996). Early intervention to improve attendance in elementary school at-risk children: A pilot program. *Social Work Education*, 18, 95-102.
- Fornwalt, R. J. (1947). Toward an understanding of truancy. *The School Review*, 55, 87-92.
- Gonzales, R., Richards, K., & Seeley, K. (2002). Youth out of school: Linking absence to delinquency. Denver, CO: Colorado Foundation for Families and Children
- Gustafsson, J.-E., Westling-Allodi, M., Alin Åkerman, B., Eriksson, C., Eriksson, L., Fischbein, S., Granlund, M., Gustafsson, P., Ljungdahl, S., Ogden, T. & Persson, R.S. (2010). School, learning and mental health. A systematic review. Stockholm: Kungliga vetenskapsakademien; SOU, 2010:79.
- Hattie, J. A. C. (2009). *Visible Learning: a synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. London, New York: Routledge.
- Hugo, M. (2007). Liv och lärande i gymnasieskolan: en studie om elevers och lärares erfarenheter i en liten grupp på gymnasieskolans individuella program. Avhandling. Jönköping. Högskolan för lärande och kommunikation..
- Häggqvist, S. (2000). Elevfrånvaro. Ett mått på skolans arbetsmiljö och elevers hälsa. Arbetslivsinstitutet. Rapport nr 2000:7.
- Härdevik, A. (2008). Tur för skolan att den är obligatorisk. Uppsala: JL Utbildning.
- Jenner, H. (2004). Motivation och motivationsarbete i skola och behandling. Myndigheten för skolutveckling; Forskning i fokus, nr 19. Stockholm: Liber.
- Jimerson, S., Egeland, B., Sroufe, L.A., & Carlson, B. (2000). A Prospective Longitudinal Study of High School Dropouts Examining Multiple Predictors Across Development. *Journal of School Psychology*, 38, 525-549.
- Jönsson, A. (1990). Skolk – en forskningsresumé. Stockholm: Skolöverstyrelsen (Meta rapport nr 1).
- Kaplan, D. S., Mitchell Peck, B. & Kaplan, H. B. (1995). A Structural Model of Dropout Behavior: A Longitudinal Analysis. *Applied Behavioral Science Review*, 3, 177-193.
- Karlberg, M. & Sundell, K. (2004). Skolk. Sund protest eller riskbeteende? (FoU-rapport 2004:1). Socialtjänstförvaltningen, Forsknings- och utvecklingsenheten.
- Kearney, C. A. (2003). Bridging the gap among professionals who address youths with school absenteeism: Overview and suggestions for consensus. *Professional Psychology: Research and Practice*, 34, 57-65.
- Kearney, C. A. (2006). Dealing with school refusal behavior. *The Journal of Family Practice*, 55, 685-692.
- Kearney, C. A. (2007). Forms and functions of school refusal behavior in youth: An empirical analysis of absenteeism severity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 53-61.
- Kearney, C. A., & Bensaheb, A. (2006). School absenteeism and school refusal behavior: A review and suggestions for school-based health professions. *Journal of School Health*, 76,

3-7.

- Lamb, S., Walstab, A., Teese, R., Vickers, M., & Rumberger, R. (2004). Staying on at school: Improving student retention in Australia Report for the Queensland Department of Education and the Arts Centre for Post-compulsory Education and Lifelong Learning, University of Melbourne.
- Lehr, C. A., Sinclair, M. F., & Christenson, S. L. (2004). Addressing student engagement and truancy prevention during the elementary school years: A replication study of the check and connect model. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 9, 279-301.
- Lindberg Bergentoft, C. (2008). Vad är skolk? Examensarbete inom socialt arbete 15 hp Växjö: Växjö universitet, Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete.
- Lindstadt, M. A. (2005). Employing mediation to approach truants. *Family Court Review*, 43, 303-322.
- Lovén, (2013). De glömda ungdomarna – om ungdomar utan gymnasieskola. Föreläsning inom projektet GR SYVO: Att minska avbrott/avhopp i gymnasieskolan. Göteborg (2013-04-10).
- McCluskey, C. P., Bynum, T. S., & Patchin, J. W. (2004). Reducing chronic absenteeism: An assessment of an early truancy initiative. *Crime Delinquency*, 50, 214-234.
- Newcomb, M. D., Abbott, R. D., Catalano, J., Hawkins, J. D., Battin-Pearson, S. & Hill, K. (2002). Mediational and Deviance Theories of Late High School Failure: Process Roles of Structural Strains, Academic Competence, and General versus Specific Problem Behaviors. *Journal of Counselling Psychology*, 49, 172-186.
- Nilsson, I & Wadeskog, A. (2008). Det är bättre att stämma i bäcken än i ån: Att värdera de ekonomiska effekterna av tidiga och samordnade insatser kring barn och unga. SEE AB sid. 11.
- Okuyama, M, Okada, M, Kuribayashi, M. & Kaneko, S. (1999). Factors responsible for the prolongation of school refusal. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 53, 461-469.
- Petrides, K. V., Chamorro-Premuzic, T., Frederickson, N., & Furnham, A. (2005). Explaining individual differences in scholastic behaviour and achievement. *British Journal of Educational Psychology*, 75, 239-255.
- Ralph, K. Cogmed: research claims and evidence. Cogmed working memory training. Pearson Clinical Assessment. Report. Version 1.3.; Klingberg, T, Fernell, E, Olesen, P.J., Johnson, M, Gustafson, P, Dahlström, K, Gillberg, C, Forssberg, H., Westerberg, H. (2005). Computerized Training of Working Memory in Children with ADHD-A Randomized, Controlled Trial. *Journal of the American Academy of Child och Adolescent Psychiatry*. Volume 44, Issue 2, February 2005, Pages 177-186.
- Reid, K. (2000). *Tackling Truancy in Schools. A Practical Manual for Primary and Secondary Schools*. London: Routledge
- Reid K. (2002). Truancy. Short and Long-term Solutions. London: Routledge/Falmer.
- Reid, K. (2005). The causes, views, traits of school absenteeism and truancy: An analytical review. *Research in Education*, 74, 59-82.
- Reid, K., & Kendall, L. (1982). A review of some recent research into persistent school absenteeism. *British Journal of Educational Studies*, 30, 265-312.
- Ripple, C. H. & Luthar; S.S. (2000). Academic Risk Among Inner-City Adolescents: The Role of Personal Attributes. *Journal of School Psychology*, 38, 277-298.

- Rohrman, D. (1993). Combating truancy in our schools: A community effort. NASSP Bulletin, 76, 40-45.
- Rumberger, R.W. (1987). High school dropouts: A review of issues and evidence. Review of Educational Research, 57, 101-121.
- Shavit, Y & Muller, W. (1998). *From school to work. A comparative study of educational qualifications and occupational destinations*. Oxford: Clarendon Press.
- SCB.(2007). Ungdomar utan fullföljd gymnasieutbildning. Örebro: SCB, Enheten för statistik om utbildning och arbete.
- SKL. (2012). Motverka Studieavbrott: Gymnasieskolans utmaning att få alla elever att fullfölja sin utbildning. www.skl.se
- Skolinspektionen. (2009). Varannan i mål. Om gymnasieskolors (o)förmåga att få alla elever att fullfölja sin utbildning. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen. (2010a). Rätten till kunskap. En granskning av hur skolan kan lyfta alla elever. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen. (2010b). Skolsituationen för elever med funktionsnedsättning i gymnasieskolan. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen. (2013). Skolans kvalitetsarbete ger möjlighet till förändring: Skolinspektionens erfarenheter och resultat från tillsyn och kvalitetsgranskning 2012. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket. (2006) Föräldrarnas utbildningsnivå har stor betydelse för resultaten redan i årskurs 5. Pressmeddelande 2006-11-06.
- Skolverket. (2007). Varför hoppade du av? En kvalitativ studie som undersöker orsakerna till att ungdomar avbryter sina gymnasiestudier eller byter studieinriktning. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2008a). Rätten till utbildning: Om elever som inte går i skolan. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2008b). Studieavbrott och stödinsatser i gymnasieskolan: En kunskaps- sammanställning. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2008c). Särskilt stöd i grundskolan. En sammanställning av senare års forskning och utvärdering. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2009). Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2010). Skolfrånvaro och vägen tillbaka: Långvarig och ogiltig frånvaro i grundskolan ur elevens, skolans, och förvaltningens perspektiv. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2011). Gymnasieelevers byten av program och skolor. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2012a). Börja om på nytt program i gymnasieskolan. Statistik och elevröster. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2012b). Likvärdig utbildning i svensk grundskola. En kvantitativ analys av likvärdighet över tid. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. PM – Betyg och studieresultat i gymnasieskolan läsåret 2011/2012. (2012-12-20).
- Skolverket. (SIRIS), 2012.

Skolverket. PM – Få nyinvandrade elever klarar grundskolan. (2013-05-30).

Socialstyrelsen. (2010). Social rapport. Skolbetyg, utbildning och risker för ogynnsam utveckling för barn. Stockholm: Socialstyrelsen.

Springe, K-A. (2009). Otillåten frånvaro – om hemmasittare, korridorvandrare och skolkare. *Elevhälsa* 2009 (3), 19-45.

Strand, A. (2013). Skolk ur elevernas och skolans perspektiv: en intervju och dokumentstudie. Avhandling. Hälsohögskolan, Högskolan i Jönköping.

Sundell, K. & Karlberg, M. (2004). Skolk. Sund protest eller riskbeteende? FoU-rapport 2004:1. Stockholm.

Sundell, K., El Khouri, B., & Månsson, J. (2005). Elever på vift: Vilka är skolkarna? FoU-rapport 2005:15.

Svensson, A & Reuterberg, S-E. (2002). Vad har hänt i gymnasieskolan under de senaste fem åren? En jämförelse mellan elever som påbörjade sina studier 1993 respektive 1998. Ipd-rapport nr 2002: 09. Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs Universitet.

Temagruppen Unga i arbetslivet. (2012:4). 2012 års uppföljning av unga som varken arbetar eller studerar. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen. (2013:2). 10 orsaker till avhopp. 379 unga berättar om avhopp från gymnasiet. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.